

POLITIČNI PROFIL KOROŠKEGA ČASOPISA »MIR«¹

(1882—1920)

Janko Pleterski

»Mir« je zadnje časnikarsko dete koroškega veterana Andreja Einspielerja, obenem pa prvi slovenski časnik na Koroškem namenjen izključno koroškim Slovencem.² Začetek njegovega izhajanja leta 1882 je omogočila milejša politična klima za nenemške narode v Avstriji, ki je nastopila s Taaffejevo vlado. Naslov »Mir« za svoj novi list je Andrej Einspieler izbral na osnovi zahteve, izrečene v prestolnem govoru cesarja Franca Jožefa I., »Napravite mir med mojimi narodi.« Zahtevo po miru, izraženo v naslovu časnika, t. j. po pravični ureditvi odnošajev med narodi Avstrije, je Andrej Einspieler v uvodniku prve številke podprl tudi s podobnimi besedami, kot so bile cesarjeve, iz programa Taaffejeve vlade in iz pastirskega pisma krškega škofa dr. Petra Funderja. Naslanjajoč se na te tri najvišje državne in moralne avtoritete, meni A. Einspieler v svojem uvodniku, bo *Mir* na miren in postaven način dosegel uresničenje pravic slovenskega ljudstva na Koroškem. Te pravice, pravilno pojmovane, so le v korist monarhije in cerkve. Na tej poti naj se *Mir* izogiba vsaki skrajnosti in pretiranosti: »Mi koroški slovenski rodoljubi tudi terdimo, hočemo in tirjamo: vsakemu svoje, ne več, ne manj. Ne preveč na levo, ne preveč na desno, temuč po sredi: Srednji pot — zlati pot'. Ta srednji pot hoče hoditi novi časnik *Mir*!«³

¹ Namen študije ni in ne more biti pisanje politične zgodovine koroških Slovencev v zadnjih desetletjih avstroogrske monarhije, čeprav je seveda 39 letnikov *Mira* eden glavnih virov za tako zgodovino. Kolikor se študija dotika tudi dogajanja, ki ni neposredno stvar časopisa in njegovega uredništva, je to le zaradi lažjega razčlenjevanja *Mirovega* profila v razmerju do sodobnih političnih vprašanj. Možnosti takšne analize so, razume se, omejene že po samem razpoložljivem prostoru. Zato se je bilo treba že vnaprej omejiti tako problemsko kot po delovnem prijemu: izbrati samo nekaj najpomembnejših problemov in jih pogledati v luči *Mirovega* pisanja, upoštevati kot merilo za stališče lista v glavnem samo redakcijske članke in komentarje, t. j. načelne članke in poročila brez podpisa oziroma s podpisom urednikov. Kljub najtesnejši povezanosti namreč ni mogoče vselej in popolnoma istovetiti stališč *Mira* s stališči slovenske koroške politične organizacije oziroma posameznih slovenskih koroških politikov. Študija je bila l. 1957 nagrajena s Prešernovo nagrado za študente.

² Glej tudi: Janko Pleterski, Nekaj o »Miru«, Koledar Slovenske Koroške 1958, Slovenska prosvetna zveza, Celovec 1957, str. 51 do 56.

³ *Mir*, 10. januar 1882, št. 1.

Andrej Einspieler je prvo leto list urejeval sam, nato pa si je preskrbel urednika, izkušenega časnikarja Filipa Haderlapa,⁴ ki je prevzel urejanje *Mira* s prvo številko v letu 1883. K temu je Einspielerja prisilila visoka starost, zlasti pa oslabele oči. Vendar se je še ves čas do svoje smrti z veliko vnemo posvečal *Miru*, ki je bil njegova največja skrb. To mu je omogočila tudi operacija, ki ga je leta 1885 rešila nadležne očesne mrene. Pravočasno je še poskrbel za svojega naslednika, za katerega si je izbral nečaka Gregorja Einspielerja, tedaj kaplana v Celovcu. Po smrti svojega strica je Gregor Einspieler 16. januarja 1888 prevzel lastništvo in izdajanje *Mira* in to breme nosil vse do konca izhajanja lista leta 1920.

Za Filipom Haderlapom se je zvrstilo še 10 urednikov, ki so list podpisovali, vendar je pri tem treba povedati, da dejansko vodstvo lista večinoma ni bilo v rokah teh formalno podpisanih urednikov, posebno ne v zadnjih 15 letih. Dejanski vodja lista je bil Gregor Einspieler, poleg njega pa je delal vsakokratni tajnik Katoliškega političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem (krajše: Katoliškega političnega društva). Gregor Einspieler je poosebljal kontinuiteto s politično zamislijo in linijo Andreja Einspielerja. Kot lastnik *Mira* si je nakopal velike skrbi in obilo sitnosti. Gmotno je bil oškodovan v številnih tiskovnih pravicah, ki so jih začenjali Nemci. Dolžili so ga krivde za politični uboj v Podkloštru, obtoževali so ga, da prejema rusko denarno podporo, zaradi česar je bil postavljen pod policijsko nadzorstvo. Leta 1902 je opustil mandat v deželnem zboru in se odtlej posvečal izključno *Miru*.⁵

Izhajanje *Mira* bi lahko razdelili na naslednja obdobja:

1. *Mir* v zadnjih letih življenja Andreja Einspielerja. To je eminentno narodno buditeljsko in politično vzgojno obdobje, na osnovi A. Einspielerjevega liberalnega katolicizma. Narodnostna ogroženost, boj za enakopravnost v šoli, uradu in sodnji zavzemajo skoraj vse *Mirove* moči, velikih socialnih in duhovnih gibanj in diferenciacije se komaj dotika.

2. *Mir* v devetdesetih letih in na prelomu stoletij. Ločitev duhov v Sloveniji je dokončna, tudi na Koroškem, samo da je tu ločnica med obema meščanskima taboroma hkrati tudi ločnica med obema narodoma. Slovenci z *Mirom* stoje na konservativni strani, ne najdejo stika s problemi kmečkega in malomestnega proletariata. *Mirova* socialna usmerjenost postaja še bolj omejena na slovenskega srednjega kmeta kot najtrdnjšo oporo slovenstva, a tudi družbenega konservatizma. Pod udarci nemškega nacionalizma in zaradi svoje socialne ozkosti slovensko gibanje in *Mir* pešata.

3. *Mir* v prvih letih delovanja dr. Janka Brejca in pod uredništvom Antona Ekarja postane glasnik prizadevanj za sodobnejše oblike slovenskega političnega delovanja, za naslonitev na lastne sile. V tem delovanju skuša dati prostora tudi liberalno usmerjenim slovenskim razumnikom. V sporu z ljubljanskim vodstvom SLS ob za koroške Slovence narodnostno

⁴ Slov. biografski leksikon str. 287 do 288, Ivan Hribar, Moji spomini I., Ljubljana 1928, str. 409 do 415.

⁵ Jernej Božič, Prošt Gregor Einspieler, bivši deželni poslanec in izdavatelj »Mira«, v knjigi dr. Valentina Rožiča, Boj za Koroško, Ljubljana 1925, str. 47 do 49; SBL str. 155; *Mir*, 20. februar 1894, št. 5 in 20. avgust 1901, št. 35.

porazni volilni reformi in po njem pa to »poslednje vzplapolanje slogaštva« ugasne, *Mir* se brez bistvenih pridržkov priključi slovenskemu klerikalnemu taboru.

4. *Mir* do prve svetovne vojne, pod uredništvom Franca Smodeja, je pokrajinsko glasilo SLS in brezobzirno udarja po poskusu skupine slovenskih liberalcev doseči z lastnim časnikom ločitev duhov tudi na Slovenskem Koroškem. Izhajajoč iz narodnostnih interesov Slovenske Koroške, omahuje pod brezprimernim nemškim pritiskom, je *Mir* ves čas v tihi opoziciji proti Šusteršiču in njegovemu krogu ter podpira v klerikalnem taboru Krekovo strujo.

5. *Mir* med prvo svetovno vojno in v plebiscitnem obdobju do konca izhajanja.

V analizi Mirovega pisanja se bomo držali te razdelitve. Posebej bomo pa upoštevali *Mirov* odnos do nekaterih poglavitnih problemov: slovensko in jugoslovansko vprašanje, razmerje do slovenskega konservativnega oziroma klerikalnega gibanja, sodelovanje z nemškimi konservativci oziroma krščanskimi socialci, volilna reforma, slovenski liberalizem na Koroškem.

Slovensko in jugoslovansko vprašanje

V nacionalnem vprašanju je *Mir* stal na pozicijah zgodovinskega prava. Šele v zadnjih letih pred prvo svetovno vojno se je to njegovo stališče razrahljalo. Kakor je sicer bil dosleden zagovornik in branilec enakopravnosti in zakonitih narodnostnih pravic koroških Slovencev, tako se je le zelo počasi in nepopolno otrsral (v slovenskem merilu) najzaostalejše narodnostne ideologije. Šele dejansko združenje Katoliškega političnega društva z SLS je njegovo narodnostno ideologijo vzdignilo na raven kot jo vidimo pri slovenskem klerikalnem taboru. Avstrijska usmerjenost je zanj skoraj vse do svetovne vojne aksiom, katoliška Avstrija z urejenimi odnosaji med narodi mu je mnogo privlačnejša od zveze z gospodarsko zaostalimi in drugoverskimi južnoslovanskimi deželami. *Mir* pač ni bil naslednik Einspielerjevega »Slovenca«, v katerem so napredni slovenski duhovi zahtevali naravno pravo in enakopravnost za Slovence, kljub temu, da se sam Andrej z njimi ni strinjal. *Mir* je kot specifično koroški list le s težavo premagoval spone provincializma.

Pod Andrejem Einspielerjem je jugoslovanska misel bila *Miru* nepraktična. O združitvi s Hrvati in Srbi pravi *Mir* leta 1885: »Kaj je na tem? Toliko, da mi do zdaj še nisimo mislili na to. Take reči prepuščamo svitlemu cesarju in državnemu zboru.«¹ Pač pa je združenje Slovencev njegova stalna želja in skuša zanj najti zakonito zgodovinsko podlago v stari Karantaniji.² Tudi v Metternichovi Iliriji še vedno vidi zgodovinsko formacijo, ki bi lahko bila podlaga za združenje Slovencev.³

¹ *Mir*, 25. maj 1885, št. 10.

² *Mir*, 25. november 1889, št. 22.

³ *Mir*, 25. september 1890, št. 18.

Čeprav so bili izgledi za zedinjenje Slovencev na tej ali oni zgodovinski podlagi enaki ničli, ne le ni zagovarjal naravnega prava narodov na zedinjenje, temveč je celo ogorčeno nastopil proti njemu, zanikajoč pravico Italijanov do Rima in poudarjajoč, da bi uveljavljenje tega načela pomenilo razpad Avstrije.⁴ Očitek, da se **Mir** zavzema za Zedinjeno Slovenijo na osnovi raztrganja dvojezičnih dežel, je leta 1892 vzbudil urednika Filipa Haderlapa, da je v šestih nadaljevanjih objavil obsežen članek, v katerem je razložil svojo zamisel rešitve slovenskega narodnega vprašanja. To je bila pravzaprav Notranja Avstrija iz »Stimmen aus Innerösterreich« in mariborskega programa, le da ji je dodal nove zgodovinske, gospodarske in politične argumente, izhajajoč s stališča, da ni verjetno, »da ima Avstro-Ogerska v sedanji dualistični obliki pogoje stalnega obstanka v sebi« in pa da je »sanjanje o „Sloveniji“ čisto prazno in brez upanja do uresničenja.« Možnost da bi razvoj federalizma pripeljal ne do Notranje Avstrije, pač pa do formiranja Ilirije iz slovenskih in hrvatskih pokrajin skupno z Bosno in Hercegovino, mu ni prav nič privlačna alternativa. »Če tedaj mi Slovenci pod veliko Ilirijo pridemo, ne bomo nič prijetnega imeli. Gledati bomo morali večne prepire in boje med Hrvati in Srbi; v skupni ilirski zbornici bo ravno taka. Vrh tega so hrvaške dežele in Bosna s Hercegovino v gospodarskem oziru močno zanemarjene; kolikor smo Slovenci na boljšem, toliko več davka bi nam Zagrebška (ilirska) vlada naložila. — Po takej zvezi (veliki Iliriji) nam toraj ne kaže dosti hrepeneti, to tem menj, ker smo mi premehki; Hrvatje bi si kmalu vso oblast nad nami prisvojili. Bolje kaže za nas, da Slovenci koj sami zase ostanemo, če mogoče, združeni v eni deželi...«⁵ To je bil le zapoznel odmev zamisli, ki je hotela najti rešitev v preureditvi Avstrije na legitimistično zgodovinski podlagi. Nemški nacionalistični pritisk je razbijal vse take utvare. Haderlap je kmalu za tem prenehal urejevati **Mir** in ta se leta 1897 že navdušuje za sklepe vseslovenskega shoda v Ljubljani, med katerimi je bila tudi resolucija o narodnostni avtonomiji.

V letih po tem jalovem poskusu doseči z vseslovenskim shodom slovensko slogo pa vse do prihoda Brejca na Koroško leta 1903 se je **Mir** izogibal pisanju o slovenskem nacionalnem problemu kot celoti. Strastni strankarski boj na Kranjskem mu je jemal vse upe in odvrčal njegove poglede od Ljubljane, omejeval se je na domači težki narodnostni položaj na Koroškem. Šele Brejc je dal Katoliškemu političnemu društvu in **Miru** jasen narodnostno-politični program: boj za narodnostno avtonomijo, čim tesnejše povezovanje s sosednimi slovenskimi deželami kot priprava za zedinjenje v Združeni Sloveniji. V boju za pripravljanje take Slovenije pa je prav Slovenska Koroška ob volilni reformi 1906/07 doživela porazen udarec; spor z Ljubljano je za nekaj časa prekril in odrinil vse teoretično razpravljanje o slovenskem in jugoslovanskem nacionalnem vprašanju.

Po spravi in po združenju z ljubljanskim klerikalnim vodstvom je **Mir** v celoti prevzel tudi narodnostni program VSL, tako zamisel hrvatsko-slovenske narodne enotnosti kot koncept trializma. Pri tem pa je nepre-

⁵ **Mir**, 1892, št. 12, 13, 15, 17, 18 in 20.

⁴ **Mir**, 25. oktober 1891, št. 20.

stano opominjal, da mora vsaka rešitev nacionalnega vprašanja upoštevati vso Slovensko Koroško.⁶

Krotkost, spravljivost in državljanska lojalnost je stalna značilnost **Mirovega** obravnavanja slovenskega nacionalnega vprašanja. Samo dvakrat je ubiral bojovitejše strune. Prvič leta 1901 v navdušenju ob burskih uspehih,⁷ drugič leta 1912, ko ga je do skrajnosti ogorčilo nasprotovanje deželnega predsednika Heina nastavitvi treh slovenskih duhovnikov na slovenskih farah: »Ako ne pomaga nobena stvar več, bomo operirali! Trgali bomo, rezali bomo, neusmiljeno, brez pomisleka! Mislili bomo samo na lastno rešitev, ne pa na bolečine drugih; ker bolelo bo, vendar ne nas, ampak druge!«⁸

Mir in sodelovanje z nemškimi konservativci in krščanskimi socialci

Andrej Einspieler je ob ustanovitvi **Mira** zastopal odločno izvajanje slovenskega narodnega programa, vendar je bil prepričan, da je na Koroškem proti absolutni premoči nemških liberalcev mogoče kaj doseči samo v sodelovanju z nemškimi katoliškimi konservativnimi sodeželani.¹

Koroški Slovenci so si z veliko potrpežljivostjo prizadevali v konservativnih koroških Nemcih pridobiti zaveznika. **Mir** je ogledalo teh prizadevanj, hkrati pa tudi razočaranj, ki so iz leta v leto pripravljala spoznanje, da tudi od nemškega katoliškega tabora v nacionalnem oziru ni mogoče ničesar pričakovati.

Slovenci so odločilno pripomogli, da so nemški konservativci leta 1885 pri volitvah v državni zbor dobili v celovško-velikovškem volilnem okraju svojega edinega poslanca na Koroškem, barona Pinoja. Že tedaj se je izkazala enostranost tega političnega zavezništva, saj Andrej Einspieler, ki je kandidiral v beljaško-borovskem volilnem okraju, ni dobil niti enega nemškega glasu.² Kljub temu je **Mir** barona Pinoja štel za slovenskega poslanca in ga še po enem letu zagovarjal, čeprav v vsem tem času niti s prstom ni ganil za svoje slovenske volilce.³ Ko pa je Pino naslednje leto zaradi nesoglasij v vladi odstopil, je pri koroških Slovencih zavladalo razočaranje, tako da so sklenili abstimirati pri nadomestnih volitvah, »da se spet narodni mir vrne v deželo.«⁴ Tej nenavadni utemeljitvi je bila vzrok zahteva vlade, naj se slovenski duhovniki na Koroškem vzdržujejo nacionalne agitacije in drugega strankarskega delovanja. **Mir** izraža užaljenost duhovnikov, ki »so se trudili, da se volijo sedanjemu ministrstvu naklo-

⁶ **Mir**, 2. januar in 23. oktober 1909, št. 1 in 46, 10. avgust in 17. avgust 1912, št. 32 in 33.

⁷ **Mir**, 3. oktober 1901, št. 40.

⁸ **Mir**, 24. februar 1912, št. 8.

¹ Fran Erjavec, *Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem*, Ljubljana, 1928, str. 50.

² **Mir**, 10. junij 1885, št. 11.

³ **Mir**, 25. maj 1886, št. 10.

⁴ **Mir**, 10. februar 1887, št. 3.

njeni poslanci in sploh, da se dela v duhu sedanje vlade.«⁵ Tudi upanje, da bi konservativna vlada dala koroškim Slovencem njihove pravice, se ni uresničilo, zato je *Mir* naznanil, da bodo poslej poskusili po sodni poti doseči priznanje pravice do ljudskih šol s slovenskim učnim jezikom.⁶

Vzporedno z naraščajočim razočaranjem v političnem sodelovanju z nemškimi konservativci na Koroškem, je začel *Mir* tudi kritično presoјati delo Taaffejeve vlade, katero je dotlej brez pridržka podpiral. Preštevaјe drobtinice, ki so jih dobili Slovenci, je leta 1887 pisal o možnosti prihoda nemško-liberalne vlade: »Nastopijo potem morebiti res žalostni časi, pa menj ko grof Taaffe nam tudi nemško-liberalno ministerstvo dati ne more... mi koroški Slovenci nismo dobili črnega za nohtom.« Zato je priporočal, naj si Slovenci v primeru Taaffejevega padca namesto »nezanesljivih konservativnih Nemcev in Poljakov« poiščeјo druge prijatelje, ni pa vedel povedati katere.⁷

Taaffejev polom in razočaranje nad njegovo dobo sta nedvomno pripomogla h kopnenju vere v možnost in potrebo sodelovanja s konservativnimi Nemci. Tega kopnenja niso povzročila morda ideјna nesoglasja, marveč stvarne izkušnje, ki so trdovratno kazale, da so tudi ti »zavezniki« nacionalistično in protislovensko usmerjeni. Ustanovitev Luegerjevih krščanskih socialcev, tedaj še »Vereinigte Christen«, je *Mir* rezervirano ocenjeval prav s te plati: pohvalil je njihov ideјni in stanovski program, toda, »kolikor bolj pa nas to gibanje veseli, tembolj obžalujemo, da se tudi ta stranka ne more prav znebiti narodnih predsodkov. Ako jim je res mar, da se ponovi krščanski družabni red in odpravi gospodstvo kapitalizma in judovstva, morali bi si vendar zaveznikov iskati med Slovani... Morali bi vendar vedeti, da pridni, pošteni in revni Slovan, ki se največ le s kmetovanjem in dninarstvom peča, nikdar ni bil na potu nemškemu obrtniku in trgovcu.«⁸ Leta 1891 je ugotavljal, da je tudi v nemškem katoliškem tisku zavladala nemško-nacionalna smer, da se je tudi koroški katoliški »Volksblatt« usmeril protislovensko in da se v tem smislu ni prav nič pomišljal podpirati liberalno deželno vlado. »Tako se je brez naše krivde naredil razpor med slovensko in nemško katoliško stranko,« je obžaloval *Mir* in zahteval, naj »Volksblatt« spet začne pisati v duhu prvotnega konservativnega programa »brez vsake narodne primesi. Izgovor, da tudi mi narodnost poudarjamo, ne velja, ker Nemci že imajo vse narodnostne pravice, mi pa ne.«⁹ Kljub vsemu pa *Mir* v konkretnem položaju ni videl drugega izhoda kot dejansko nadaljevati to zavezništvο, tako pri volitvah v deželni zbor leta 1890, ali pri volitvah v državni zbor leta 1891, »čera_vno Slovenci od nemške konservativne stranke pri volitvah nemamo pričakovati velike pomoči.«¹⁰

Leta 1901 pa vidimo v *Miru* že povsem drugačno strujo. Koroško slovensko glasilo je tedaj odločno odklanjalo vsako sodelovanje z Nemci, katero je posebej obsoјalo na kranjskem primeru: »Nikoli Nemec ne bode

⁵ *Mir*, 25. april 1887, št. 8.

⁶ *Mir*, 25. februar 1887, št. 4.

⁷ *Mir*, 10. oktober 1887, št. 19.

⁸ *Mir*, 10. junij 1889, št. 13.

⁹ *Mir*, 10. januar 1891, št. 1.

¹⁰ *Mir*, 10. julij 1890, št. 13 in 25, februar 1891, št. 4.

pripoznaval enakopravnosti Slovana, naj bode pristaš katerekoli stranke.« **Mir** je pisal o potrebi narodno buditeljskega in ljudsko prosvetnega dela na Koroškem, kajti: »Na ta način bi utegnili še postati sila sami zase, ne trebajoči nemške zveze.«¹¹

To stališče je bilo izraz boja dveh pogledov med koroškimi Slovenci na vprašanje: zaveznitva z nemškimi krščanskimi socialci, o čemer piše tudi Fran Erjavec.¹² Izdajatelj **Mira** Gregor Einspieler je bil mnenja, da morajo koroški Slovenci povsod nastopati kot samostojen politični faktor, Valentin Podgorc pa je zagovarjal čim tesnejše sodelovanje z nemškimi krščanskimi socialci. **Mir** je zastopal tezo svojega izdajatelja. Na prevladovanje te teze pa je v bistvu odločilno vplival silovito naraščajoči nemški pritisk, ki je Slovincem leta 1900 odvzel edini državnozborni mandat, leta 1902 pa dva izmed treh mandatov v deželnem zboru. Zanimiv je tudi vpliv, ki ga je na uveljavljanje misli o potrebi samostojnega političnega nastopa in odpora nemški plimi, imelo občudovanje uspehov Burov v vojni z Angleži. Tedaj je **Mir** objavil dopis, ki pravi: »A vendar se moti, kdor misli, da Slovenci niso več 'faktor' na Koroškem, kateri je zmožen izpeljati ali učiniti kak 'burski' čin; moti se kdor misli, da nismo na Koroškem več zmožni, varovati svojo krasno zemljo...«¹³

Tudi Ekarjevo uredništvo je misel na politično sodelovanje z Nemci popolnoma zavračalo. Že druga številka z Ekarjevim podpisom je pisala: »Nemec je Nemec, če ga stokrat obrneš... Slovenec mu je le dobra molzna kravica.«¹⁴ Koroški Slovenci so bili sicer edini slovenski udeleženci vseavstrijskega katoliškega shoda na Dunaju 18. do 21. novembra 1905, vendar je **Mir** zdaj napovedal, da se Korošci ne bodo več udeleževali takih shodov, »kajti za to, da bi se nas preziralo, za to nismo pripravljeni žrtvovati več časa in denarja.«¹⁵

Gotovo je koroško slovensko vodstvo leta 1906 v boju proti germanizatorski volilni geometriji računalo na podporo nemških krščanskih socialcev,¹⁶ vendar tedaj v **Miru** tega računa ne zasledimo. Pač pa sta razočaranje koroških Slovencev in spor z ljubljanskim klerikalnim vodstvom vzdignila na površje strujo, ogreto za sodelovanje z nemškimi klerikalci in njen najvidnejši predstavnik Valentin Podgorc je začel dajati ton pisanju **Mira**. O tem beremo v **Miru** samem: »Na 'Mir' ni imel (V. Podgorc) do nedavnega nobenega vpliva, razen da je priložnostno napisal kak članek. V politiko Slovencev se je malo vmešaval, ker je bil cela leta sodelavec nemškega krščansko-socialnega lista in ker ga Slovenci niso vabili k sodelovanju. Zdaj pa je drugače.« **Mir** je tedaj objavil tudi naslednje načelno Podgorčevo stališče: »Če pa Slovenci na Koroškem hočejo kdaj priti do besede, bodo v sedanjih razmerah mogli nastopati le v zvezi s krščansko-socialnimi Nemci...«¹⁷

¹¹ **Mir**, 5. september 1901, št. 36.

¹² Fr. Erjavec, o. c. str. 145.

¹³ **Mir**, 3. oktober 1901, št. 40.

¹⁴ **Mir**, 13. oktober 1904, št. 41.

¹⁵ **Mir**, 30. november 1905, št. 48.

¹⁶ D. K(ermauner), Slovenske stranke v volilnoreformni situaciji, Novi svet VII, 1952, str. 347.

¹⁷ **Mir**, 2. november 1907, št. 46.

Ta recidiva usmeritve koroških Slovencev in **Mira** na nemške klerikalce ni dolgo trajala. Komaj dva meseca po objavi omenjenega Podgorčevega stališča je uredništvo **Mira** prevzel Franc Smodej, ki je spet povzel črto usmeritve na Ljubljano. Zgoščanje narodnostnih nasprotij ob aneksijski krizi in septembrske žrtve v Ljubljani so to usmeritev dokončno utrdile. **Mir** je tedaj krščansko socialnemu »Kärntner Tagblatt« hudo zameril njegovo nemško nacionalistično pisanje: »Tako pisanje krščanskega lista nas Slovence boli, in če bomo izvajali posledice, naj krščansko-socialni voditelji ne javkajo potem, da smo jih pustili na cedilu... Zob za zob!«¹⁸ Praktično je **Mir** zahteval, da je treba pretrgati vsako sodelovanje z nemškimi klerikalci v skupnih gospodarskih in kulturnih organizacijah, polom nemške klerikalne Centralne blagajne koroških zadrug v Celovcu leta 1910 mu je bila le nova priložnost, da je vzkliknil: »Koroški Slovenci in naše organizacije ne spadajo drugam nego v slovensko središče v Ljubljano... Polom med nemškimi krščanskimi socialci nas torej prav nič ne briga.«¹⁹

Mir in kranjski klerikalci do Ekarjevega uredništva

V času urejevanja Andreja Einspielerja je **Mir** pisal v smislu Güntherjevega liberalnega katolicizma, vnetega za svobodno cerkev v svobodni, napredni državi, ki se je še obdržal v obmejnih slovenskih pokrajinah v času, ko se je na Kranjskem moral umakniti klerikalizmu. Koroška slovenska duhovščina je klerikalizaciji le nerada sledila, ker se ji je liberalizem predstavljal predvsem v svoji nemški, raznarodovalni obliki, medtem ko slovenskega liberalizma na Koroškem ni bilo, oziroma se je stapljal z nemškim. Kolikor so se pojavljali posamezni liberalci slovenskega rodu, jih Einspieler ni že vnaprej zavračal, marveč jih je bil pripravljen dejansko priznati za zaveznike v boju proti nemškemu pritisku. Zelo značilen primer za to je, kako z veseljem je **Mir** leta 1884 pozdravil izvolitev Slovence dr. Abuje, ki je bil v Šmohorju izvoljen na nemško liberalni listi: »Prav veseli nas zmaga v Šmohorju, kjer je voljen narodni dr. Abuja.«¹ Ta pozdrav s strani slovenskega lista je dr. Abujo tako zbodel, da je v »Deutsche Zeitung« izjavil, da je za napredno stranko, da ne more hoditi s klerikalci in konservativci, da obsoja narodni prepir, da se je izšolal v nemških šolah in da ima zato tople simpatije za Nemce, ki so na Koroškem vodilni. Na to reakcijo je **Mir** odgovoril: »... v 'Miru' nismo proglasili dr. Abuje za svojega kandidata. Ko je bil pa voljen, smo bili veseli, ker smo ga imeli vsaj za zmernega rodoljuba, saj je zahajal v čitalnico in pustil se je voliti tudi v odbor za Jarnikovo 100-letnico. Kdo bi bil potem mislil, da je glasilo tega moža glasovita 'Deutsche Zeitung'.«² In dr. Martin Abuja se je od tega časa spremenil v najhujšega sovražnika konservativnega in hkrati slovenskega narodnega gibanja na Koroškem, postal je strasten pravni za-

¹⁸ Mir, 26. september 1908, št. 39.

¹⁹ Mir, 3. september 1910, št. 36.

¹ Mir, 10. avgust 1884, št. 15.

² Mir, 25. avgust 1884, št. 16.

stopnik Nemcev v številnih pravdah proti **Miru**. Posebno se je v tem smislu izkazal tudi v tožbi proti Gregorju Einspielerju, ko je ta bil leta 1890 obtožen kot moralni krivec uboja v Podkloštru.³

Mir posledj ni več računal na možnost, da bi liberalci slovenskega rodu na Koroškem lahko bili pomočniki proti ponemčevanju, razen če se ne pridružijo slovenski narodni stranki. Vztrajno pa je zagovarjal slogaški koncept in obsojal strankarske strasti, ki so se razžigale na Kranjskem. Za slogo pa je seveda absolutno zahteval zvestobo katoliškemu principu.⁴

Razumē se, da je **Mir** zaradi takega stališča moral priti v nasprotja s katoliškim vodstvom v Ljubljani, ki je v tistem času že zavračalo sodelovanje s slovenskim liberalizmom in organiziralo slovenski klerikalizem. Prvo tako nasprotje vidimo leta 1888, ko je bil v državnem zboru v razpravi Liechtensteinov predlog za uvedbo verskih šol. Tedaj je **Mir**, sklicujoč se na A. M. Slomška, poudarjal, da »koroškim Slovencem nikakor ne zadoštuje samo verska šola, ako ne bo v njej materini jezik podlaga vsemu pouku«. To je pobudilo »Slovenca«, da je objavil dopis, v katerem se dopisnik jezi na **Mir**, ker je pozival Slovence, naj ne podpišejo peticije za versko šolo, če v njej ne bo tudi zahteve po slovenskem jeziku, in pravi: »Nekateri ljudje so, da prav pohlevno rečemo, silno **kratkovidni!**«⁵ Na ta očitek kulturnobojnega »Slovenca« je **Mir** krepko odgovoril: »Kdor živi pri polnih piskrih, ta nē ve, kaj je stradanje; tako si tudi Slovenci na Kranjskem, kjer imajo povsod slovenske šole in slovenske učitelje, ne morejo niti misliti, kako se Slovencem na Koroškem v tem obziru godi. Vsak sam najbolj ve, kje ga čevelj žuli. Tudi mi koroški Slovenci sami bolj poznamo svoje potrebe, kakor knez Liechtenstein... Ako bi se vsprejel Liechtensteinov predlog nespremenjen, izročeni bi bili mi koroški Slovenci na milost in nemilost popolnemu ponemčevanju. Ker to vidimo in zaprečiti hočemo, imenuje nas dopisnik... „silno **kratkovidne!**« Nato je pojasnil stališče koroških Slovencev do klerikalnega vodstva v Ljubljani: »Mi sicer ne želimo, da bi nas gladili z rokavicami; vendar pa, če tudi še mladi v svojem podvzetju, prosimo, da bi govorili z nami dostojneje, dokler se hujše ne pregrešimo... Naša dolžnost je bila in bode, v prvi vrsti zastopati interese koroških Slovencev...«⁶

Precej hujši je bil spor z ljubljanskim klerikalnim vodstvom, ko je **Mir** kritiziral Mahničev članek v »Soči«. 10. januarja 1890 je Mahnič v »Soči« objavil nepodpisan članek, v katerem je predlagal, naj vlada razpusti vsa društva, katerih značaj je narodna pretiranost in izključenost, zlasti telovadna, ki goje ideje neomejene narodnosti, torej kar izdajalske. V članku so na ta način bili razloženi pogledi ideologa slovenskega klerikalizma na praktično obravnavanje nacionalnega vprašanja in njegov neposredni napad na »Sokola«. 20. januarja 1890 je na članek reagiral »Slovenski narod« z liberalnega stališča. »Slovenec« bi bil molčal, če proti članku ne bi bil nastopil tudi **Mir**.⁷ **Mir** je dobro čutil kako pogubna bi bila

³ **Mir**, 10. januar 1891, št. 1.

⁴ **Mir**, 10. september 1884, št. 17, 25. marec 1889, št. 6.

⁵ **Slovenec**, 12. marec 1888, št. 59.

⁶ **Mir**, 25. marec 1888, št. 6.

⁷ **Slovenec**, 29. januar 1890, št. 23.

uresničitev Mahničevih zahtev za Slovence, zato jih je odločno zavrnil, očitno pravilno poudarjajoč, da bi vlada najprej udarila po slovenskih družtvih, nemška pa pustila nedotaknjena. Slovenska društva so bila ustanovljena za obrambo in ne za napad: »Vsaka žival brani svoje življenje in narodi naj bi tega ne smeli storiti? ... Kri ni voda in narodnost se ne sme tako nizko ceniti, kakor se godi v omenjenem članku.« V zaščito je vzel tudi »Sokola« in pristavil: »Naša dolžnost je, da krepko branimo katoliško vero, poleg nje pa je vredno zagovarjati tudi narodnost.«⁸

Mirova kritika je vzbudila v Ljubljani strupeno reakcijo. Zaradi očitne pravilnosti **Mirovega** stališča ga »Slovenec« ni neposredno zavrnil, pač pa mu je delil takele nauke: »Mir' je odgovarjal 'Soči' povsem dobro, a naša misel je, da ni njegova naloga vtikati se v take prepire. On naj buđi narodno zavest, posebno na Koroškem, in se poteguje za pravice slovenskega ljudstva in rodoljubje ga bodo radi podpirali. Če se bo pa vtikal v take prepire zunaj Koroške, o katerih ni treba vedeti njegovim bralcem, škodil si bo več, nego koristil.«⁹ Gregor Einspieler je osebno odločno ugovarjal proti takšnemu ošabnemu pouku in opozarjal »Slovenca«, da si s takimi napadi utegne spdkopati tla na Koroškem, češ »na Koroškem imamo mi stranko za seboj ...«¹⁰ »Slovenec« se je hudoval nad Einspielerjevimi odgovorom, ki ga je »Slovenski narod« »z vso slastjo« ponatisnil, in **Miru** očital še prejšnje »grehe«: »Naposled ne moremo zamolčati, da je ravno **Mir** napadal naš list povodom verske šole in ljubljanske volitve (mišljen je **Mirov** kritični slogaški članek »Resna beseda o ljubljanskem prepiru« dne 25. marca 1889, št. 6), iz česar sklepamo, da je neka tajna zveza z 'Narodom' ...«¹¹ **Mir** je to podtikanje seveda zavrnil, prenehal pa je z nadaljnjo polemiko, ker ni hotel, »da bi se razpor, ki je našel na Kranjskem tako plodovita, tla in se preselil tudi na Goriško, romal še naprej po ostalih slovenskih deželah.«¹²

Mirova kritika Mahničevih zamisli o metodah reševanja narodnostnega vprašanja je na ta problem opozorila tudi neliberalno slovensko javnost. Na splošno se je vzbudil močan odpor proti Mahničevim tezam, zaradi njih je ljubljanska čitalnica izvrgla »Sočo«,¹³ odkloniti jih je moral tudi Žitnik v »Slovenca«, a Mahnič je moral odložiti uredništvo »Soče«. **Mirov** učinkoviti nastop proti ekscesom Mahničevega klerikalizma mu je seveda nakopal pri nekaterih krogih v Ljubljani trajno zamero, ki jo je bilo občutiti še pozneje.

Naslednja priložnost, ob kateri se je zaostriło nasprotje med **Mirovim** in ljubljanskim političnim konceptom, je bil prvi slovenski katoliški shod v Ljubljani leta 1892, katerega navadno označujemo kot rojstvo slovenskega političnega klerikalizma. **Mir** je bil s shodom nezadovoljen, ker je dušil svobodo diskusije in zavzemal stališča, ki niso bila v skladu s slovenskimi nacionalnimi interesi. Kritiziral je napade, ki jih je na shodu bila

⁸ Mir, 25. januar 1890, št. 2.

⁹ Slovenec, 3. februar 1890, št. 27.

¹⁰ Mir, 10. februar 1890, št. 3.

¹¹ Slovenec, 13. februar 1890, št. 36.

¹² Mir, 25. februar 1890, št. 4.

¹³ Slovenec, 15. februar 1890, št. 38.

¹⁴ F. Erjavec, o. c. str. 49 in Slovenski narod, 22. februar 1890, št. 44.

deležna Družba sv. Cirila in Metoda zaradi liberalne usmerjenosti: »Za nas koroške Slovence je Družba sv. Cirila in Metoda velikega pomena in si tedaj štejejo v dolžnost jo tu javno zagovarjati.« Še odločneje pa je *Mir* obsodil dejstvo, da je predlog Gregorja Einspielerja, da naj shod protestira konkretno zoper krivično ureditev ljudskih šol za Slovence na Koroškem, naletel na hud odpor pri »višjih dostojanstvenikih«, katerim se je zdel preoster. G. Einspieler je moral na grožnjo škofov, da bodo zapustili shod, umakniti svoj predlog, čeprav ga je velika večina v odseku za šolstvo odobrila. *Mir* je tak politični oportunistem ljubljanskega klerikalnega vodstva obžaloval in se čudil »mehkužni sapi, ki piha zdaj tudi iz višjih cerkvenih krogih južne Avstrije v škodo Slovincem. Ali je mar to protikatoliško, zoper krivico protestirati?... Klanjati pa se vladni sapi in streči željam ministrov in diplomatov, ki niso prijatelji slovenskega naroda, to se nam bolj radosuzno nego katoliško zdi«. V zvezi s tem položajem je *Mir* tudi odklonil politično varuštvo nad svojim pisanjem: »Ravno z oziroma na tu označeni položaj izrečemo tudi, ker se je o tem govorilo, da bi se »Slovenec« proglasil za nekak osrednji in vrhovni katoliški organ med Slovenci, da se »Mir« ne bo ravnal po besedah, zgledih in migljajih, »Slovenca«, ali katerega koli drugega odbora, dokler je prvi ali drugi, v toku in odvisnosti zgoraj označene vladne, Slovanom malo mile sape... Koroški Slovenci obdržati si hočemo prosto roko in želimo ostati neodvisni, kar tu posebno poudarjamo in slovesno izjavljamo, da se žive pokopati danes še ne damo.« Vrhu tega je *Mir* nastopil tudi proti brezpogojnemu podpiranju zahteve po nemškem katoliškem vseučilišču v Salzburgu vse dotlej, dokler tam ne bodo res že ustanovljene tudi stolice za slovenski jezik. Na splošno je obsodil prvi slovenski katoliški shod, ker ni pospeševal sprave med Slovenci, njegovo delo pa je označil, da »je bila vsaka svobodna beseda povsem omejena in narodova volja se v ničemer ni jemala v poštev.«¹⁵

Razume se, da obsodba *Mirovega* pisanja v Ljubljani ni izostala. »Slovenec« je dejal, da se *Mir* »popolnoma v radikalno naprednem tonu, katoliškim načelom odločno nasprotno, zadira v prevzvišenega knezoškofa ljubljanskega; nepremišljeno se igra z zadevo o družbi sv. Cirila in Metoda; z vprašanjem o katoliškem vseučilišču v Solnogradu in smeši nekatere osebe.«¹⁶

Tudi v kasnejših letih se *Mir* ni odrekel svojega slogaškega koncepta, z obožnostjo se je spominjal Slomškovih, Einspielerjevih, Bleiweisovih, Tomanovih in Razlagovih časov, sodobne slovenske politične voditelje, klerikalne in liberalne, je še leta 1901 takole označeval: »Žalostna usoda Slovencev pa je hotela, da so dobili krmilo narodovo v roko možje, ki niso delovali naprej v smislu prvoboriteljev, ki so na prvo stran političnega programa zapisali druge smotre in uvrstili narodnost med bolj postranske zadeve... Povsod opazamo le poudarjanje klerikalizma ali liberalizma, in tudi slavospeve na korist zveze z Nemci, bodisi z liberalnimi, bodisi s konservativnimi.«¹⁷

¹⁵ *Mir*, 10. september 1892, št. 25.

¹⁶ *Slovenec*, 12. september 1892, št. 207.

¹⁷ *Mir*, 5. september 1901, št. 36.

Uredništvo Antona Ekarja

S prihodom dr. Janka Brejca leta 1903 v Celovec se je na Koroškem pričelo novo obdobje slovenskega političnega delovanja. Brejc je kot izkušen moderen politični aktivist poživil otrplo slovensko organizacijo in jo podprl z jasnim programom, predvsem pa je zahteval večjo delavnost in usmeritev na svoje lastne sile. Na shodu slovenskih zaupnikov v Celovcu je Brejc takole formuliral program slovenske stranke na Koroškem: avtonomija narodov, čim tesnejša povezava s sosednjimi slovenskimi deželami kot priprava za združitev Slovenske Koroške z ostalimi slovenskimi deželami, jezikovna enakopravnost, preosnova volilne pravice in volilnega reda za deželni in državni zbor v smislu enake volilne pravice, to je odprava privilegijev veleposestev, trgovske in obrtne zbornice ter mest, reforma volilnih okrajev po narodnosti itd. Kot eno izmed sredstev za uresničenje teh smotrov pa je zahteval: »... v krepkem narodnem duhu urejevan politični list, ki naj posebno pozornost obrača tudi na naše šolstvo in gospodarsko življenje.«¹

Za urednika je Brejc izbral poklicnega časnikarja Antona Ekarja, za katerega pravi Erjavec, da se je nagibal k liberalcem.² Ekar je bil po ustaljeni navadi izvoljen tudi za tajnika Katoliškega političnega društva. Oseba urednika Ekarja je bila kasneje, za časa spora ob volilni reformi, predmet napadov s strani slovenskega klerikalnega časopisja. Navajalo ga je kot dokaz, da se *Mir* in Katoliško politično društvo povezujeta z liberalci. Valentin Podgorc je Ekarjev kočljivi položaj okarakteriziral, da Ekar ni imel pristopa k najvažnejšim posvetovanjem, da se ni dosti oziral na program koroških Slovencev in da je le slučajno postal tajnik Katoliškega političnega društva, ki je hotelo predvsem pridobiti agitacijsko sposobnega moža za sodelovanje pri *Miru*.³

Mir je ob Ekarjevem nastopu ubral bojvitejšje strune spričo brutalnega nemškega nasilja: »... sedaj pač ne kaže več oznanjati miru, ne, sedaj ne bodi naše geslo mir, temveč boj, boj in zopet boj...« Glede *Mirove* politične usmerjenosti pa je naznanil: »Naša pot je jasno začrtana, niti na levo, niti na desno — krepko naprej pod narodno slovensko zastavo... Vse za narod bodi nam geslo...«⁴

Poudarjanje narodnostnega načela je vzbudilo nezaupanje slovenskih konservativnih krogov na Koroškem, katere so v tem vsekakor podpirali tudi iz Ljubljane, kjer je naznanjanje narodno slogaške smeri bilo sprejeto z mešanimi občutki. Rezerviranost Ljubljane je še bolj razumljiva, če se spomnimo, da se je Brejc na Koroško umaknil zaradi nesoglasij s Šusteršičem.⁵ Že po dveh tednih je moral *Mir* odgovarjati kritikom, da je njegov edini namen nov narodni prepoved koroških Slovencev: »Nimamo in tudi ne smemo imeti nikakih postranskih namenov, posebno pa ne onega, ki bi rušil edinstvo tam, kjer je najbolj potrebna. Dobro nam je došel in z vese-

¹ *Mir*, 3. december 1903, št. 49.

² F. Erjavec, o. c. str. 148.

³ *Mir*, 18. avgust 1906, št. 33.

⁴ *Mir*, 3. oktober 1904, št. 41.

⁵ F. Erjavec, o. c. str. 146.

ljem pozdravljamo vsakega delavca na narodnem polju, pa naj nosi tako ali tako sukno, samo da ima pošten namen koristiti narodovi stvari.«⁶

O pisanju *Mira* pod Ekarjevim uredništvom so na Koroškem večkrat razpravljali in mnenja so bila deljena. Občni zbor Katoliškega političnega društva leta 1905 je smatral za potrebno, da izreče Ekarju pohvalo z željo, naj tudi še za naprej v isti meri upošteva narodno in versko stran. Na občnem zboru društva naslednje leto pa sta bila *Mir* in Ekar deležna ostrih napadov, češ da list ni dovolj verski. Zanju sta se zavzela Gregor Einspieler in Brejc, potem šele je bil Ekar znova izvoljen v odbor. *Mir* je kmalu za tem izrazil začudenje, kako so mogli na občnem zboru listu očitati, da je liberalen, ko je vendar njegov lastnik duhovnik in so bolj kočljivi članki mimo tega cenzurirani tudi »od zanesljive strani«. Članek izraža mnenje, da na Koroškem ni toliko vera v nevarnosti kot narodnost in ponovno priporoča srednjo, ne samo krščansko, ampak tudi strogo narodno smer pisanja.⁷

Neklerikalno usmerjenost *Mirovega* pisanja je stopnjeval še siloviti spor z ljubljanskim klerikalnim središčem ob volilni reformi, med katerim se je *Mir* toliko izpostavljal, da je Ekarjeva odstavitev bila pogoj za spravo. Točnega datuma Ekarjevega odhoda ni mogoče ugotoviti, ker Ekar lista že od 14. septembra 1905 ni več podpisoval. Verjetno pa sovпада z vrnitvijo *Mira* spet v tiskarno Mohorjeve družbe v Celovcu in z zaostritvijo pisanja nasproti liberalcem po skupščini CMD v Boh. Bistrici, to je avgusta 1907.

Mir v položaju okrog volilne reforme leta 1903-07

Zadnji veliki spor koroškega slovenskega političnega vodstva s klerikalnim vodstvom v Ljubljani, je nastal ob boju za volilno reformo v letih 1906/07, spor, med katerim so se Korošci končno iz protesta frontalno uprli sami volilni reformi. Razdelitev volilnih okrajev, s katero je bila izvedena dejanska teritorialna razmejitev posameznih narodnosti v Avstriji, je hudo prizadela koroške Slovence in s tem slovenski narod kot celoto. Na slovenskem Koroškem je bil določen samo en slovenski volilni okraj, ki je obsegal le manjši del slovenskega ozemlja (Mežiško dolino, Podjuno južno od Drave in Borovlje), večji del slovenskega ozemlja pa je bil razkosan med sedem nemških volilnih okrajev, kjer so Slovenci v vsakem izmed njih bili v brezupni manjšini. Ne samo, da so koroški Slovenci dobili samo enega poslanca v državnem zboru, namesto vsaj dveh, ki bi jim pripadala z ozirom na njihovo število, s tako razdelitvijo volilnih okrajev je bila Nemcem priznana posestna pravica na pretežni del slovenske Koroške in na ta način že vnaprej določena izguba večjega dela slovenske Koroške za morebitno bodočo združeno Slovenijo. Te krivice slovenski poslanci in ljubljansko klerikalno vodstvo seveda niso odobraval, opustili pa so odločen vseslovenski politični protest proti njej in končno so volilno reformo s takšnimi določbami glede Koroške tudi navdušeno sprejeli. V znak protesta so koroški Slovenci 26. julija 1906 odpovedali udeležbo na III. slovenskem katoliškem

⁶ *Mir*, 27. oktober 1904, št. 43.

⁷ *Mir*, 26. april 1906, št. 17.

shodu avgusta 1906 v Ljubljani in zahtevali od slovenskih poslancev obstrukcijo proti načrtu volilne reforme.¹

Mirovo pisanje nekoliko dopolnjuje odgovor na vprašanje, kako resno je bilo nasprotovanje koroškega političnega vodstva proti volilni reformi kot taki, torej proti uvedbi splošne in enake volilne pravice, oziroma koliko je to nasprotovanje bilo le taktika, s katero je koroško vodstvo hotelo zavarovati slovenske koristi tedaj in v prihodnje. D. Kermauner v svoji razpravi o slovenskih strankah v volilnoreformni situaciji meni, da koroškemu vodstvu ni bilo izhodišče — kakor kranjskim liberalcem — odklanjanje volilne reforme, marveč le zavračanje koroške volilne geometrije, vendar da lahkotni odstop koroških klerikalcev od dotedanje slovenske klerikalne linije glede volilne reforme razodeva še nekaj več kakor le provincialno omejenost njihovega političnega pogleda, da se v njem namreč izraža tudi omejena socialna osnova koroške slovenske stranke. »S takšnim stališčem so dali slovenstvu na koroškem terenu še en pečat reakcionarstva v zaletem 'prepričanju', da bi slovenski poslanci lahko dosegli spremembo koroške volilne geometrije z nasprotovanjem volilni reformi z obstrukcijsko taktiko v parlamentu.« V tej zvezi omenja tudi kritiko dr. J. E. Kreka, ki je 3. avgusta 1906 v »Naši moči« Koroščem očital, da na protestnem shodu Katoliškega političnega društva v Celovcu ni bilo nikogar, ki bi načelno zagovarjal splošno in enako volilno pravico.²

Morda ne bo odveč pogledati najprej kakšna so bila Mirova stališča do vprašanj splošne in enake, oziroma razširjene volilne pravice v prejšnjih letih. Že 20. septembra 1893 št. 26 čisto jasno ugotavlja, da bi obča volilna pravica bila v korist tudi socialnim demokratom, mesec dni pozneje, že po objavi Taaffejevega predloga volilne reforme pa poudarja, da krepitev socialnih demokratov ni vzrok za odklanjanje volilne reforme: »Slabo za nas bo v okrajih, kjer so fužine in tovarne, ker teh gospodarji so večidel nemški liberalci in bodo svoje delavce zoper nas v volilni boj peljali. Slabo bo tudi na Koroškem ob nemški meji, kjer zdaj kraljujejo nemškutarji: v teh krajih so večji posestniki navadno liberalci in ker imajo oni več hlapcev... bati se je, da zmagajo... V takih občinah pa, kjer je naše ljudstvo kmetiško in neodvisno ter so boljši kmetje na naši strani, bomo še ložej zmagovali kakor doslej, ker bodo tudi ti svoje hlapce s seboj pripeljali... Nič se nam ni treba bati, samo še več delati in agitirati bo treba, kakor do zdaj... V pogledu na celo državo se novega volilnega reda veselimo...«, pravi Mir, ker upa, da bodo dobile večji pomen stranke, ki niso nacionalistične, namreč krščanski socialci in socialni demokrati: »Potem bo tudi prenehalo zatiranje Slovanov, kajti čeravno imajo socialdemokrati mnogo krivih nazorov, ta lepi nauk imajo vendar, da je človek človeku podoben in da se noben narod in noben jezik ne sme zatirati...«³ Iz tega citata je razločno videti izključno orientacijo na politično ohranitev slovenskega srednjega kmeta, kot zadostno

¹ Prim. zlasti razpravi D. K. (Dušana Kermaunerja), O slovenskem delavskem gibanju od Cankarjevega političnega nastopa, Novi svet V, 1950 in Slovenske stranke v volilnoreformni situaciji in narodnostna politika slovenske socialne demokracije v letih 1905 do 1907, Novi svet VII, 1952.

² D. K., o. c. Novi svet VII, 1952, str. 341 do 343.

³ Mir, 20. oktober 1893, št. 29.

zagotovilo za uspeh proti nemškim liberalcem, kakor tudi da Mir s socialno demokracijo računa le bolj v državnem merilu kot pa na samem koroškem terenu.

Vendar je Katoliško politično društvo Taaffejev predlog volilne reforme odklonilo in slovenskim poslancem priporočilo, naj zanj glasujejo samo tedaj, če bi namesto indirektnih volitev na kmetih vpeljal direktne. To je bilo v skladu s splošnim stališčem slovenskih poslancev v Hohenwartovem konservativnem klubu, ki so predlog reforme odklonili, čeprav bi Slovencem prinesel določene prednosti. To nasprotovanje Korošcev Taaffejevemu predlogu pa ni pomenilo nasprotovanja samemu načelu splošne in enake volilne pravice, saj Mir že naslednji mesec kritizira Hohenwarta, ker se je tako ostro postavil po robu vladnemu predlogu volilne reforme. Uvedbo splošne volilne pravice smatra za neogibno in ugotavlja, da bi Slovencem prinesla prednosti. Spet seveda računajoč na to, da socialna demokracija ne bo mogla prodreti na deželo: »Kar zadene slednjič volitve na deželi, se nam naših hlapcev za zdaj še ni bati. Oni so večidel verni možje in se bodo dali pridobiti za našo stranko. Prej da se med njo zatrosijo socijalistični nauki, bo še dolgo trpelo. Le v takih krajih, kjer imajo nemški liberalci fužine, tovarne ali rudokope, nam bo občna volilna pravica v škodo. Pa tudi tam bodo socijalni demokrati gotovo svoje mreže razpleli in se liberalcem naproti postavili, tako da se bo slovenska stranka lažje gibala ... Vendar pa je treba na to delati, da Slovenci večja podjetja v svoje roke dobimo.«⁴ Podobne misli ponavlja Mir še večkrat, tako tudi 10. oktobra 1894 v št. 31.

Razvoj v naslednjih letih pa je pokazal zgrešenost takšne orientacije in takih računov. Ne samo, da seveda ni bilo govora o tem, da bi Slovenci dobili v svoje roke večja podjetja, moč in prednost nemškega kapitala sta bili preveilki. Toda tu koroška slovenska stranka vsaj ni mogla izgubiti, česar že prej ni imela. Nasprotno pa je zelo občutila prodor socialne demokracije na vas in sicer, kakor je pokazala analiza dr. Frana Zwittera,⁵ prav med tiste na Koroškem zaradi posestne strukture tako številne hlapce in kočarje, za katere je bil Mir tako prepričan, da jih bo moč obdržati pod katoliško konservativnim vplivom. Že leta 1897, po uvedbi splošne kurije, so dobili socialni demokrati na Koroškem v tej kuriji 17 odstotkov vseh oddanih glasov, tako da Mir zaskrbljeno piše: »K starim smo torej dobili še novega nasprotnika, zoper kterega se bomo morali vojskovati z vsemi silami, da se ohranimo.« Istočasno vidi, da se podira tudi upanje, da bo krepitev socialne demokracije omogočila več manevrskega prostora v boju proti nemškim liberalcem: »Jako značilno je to, da so se s socijal-demokrati zvezali nemškonacionalci, kjer gre zoper 'klerikalce', to je zoper slovensko in katoliško stranko!«⁶ Že tedaj se je izkazalo, da je izključno konservativna protidelavska idejna orientacija slovensko stranko še bolj utesnila in preprečila, da bi slovenstvo izkoristilo možnosti, ki jih je dajalo nacionalno strpno razpoloženje koroške socialne demokracije, za boj proti nemškemu germanizatorskemu meščanstvu. Nastali položaj je končno še

⁴ Mir, 20. november 1893, št. 32.

⁵ Fran Zwitter, Koroško vprašanje, Sodobnost V, 1937.

⁶ Mir, 28. februar 1897, št. 6.

utrjeval vpliv nemškega nacionalizma v vrstah koroške socialne demokracije, ki je začela sama zavestno podpirati nemške meščanske kandidate, kjerkoli je bila prešibka, da bi sama preprečila izvolitev klerikalnega, t. j. slovenskega kandidata. Leta 1897 je bila slovenska stranka v kmečki kuriji v volilnem okraju Velikovec — Celovec še dovolj močna, da je slovenski kandidat Lambert Einspieler s podporo nekaj nemških konservativnih volilnih mož zmagal s tremi glasovi večine (117 proti 114) proti nemško nacionalnemu kandidatu Kirchnerju.⁷ Pri naslednjih državnoborskih volitvah leta 1900 pa je bil, po zatrjevanju dr. Brejca, vpliv socialne demokracije med kmečkimi volivci že tako močan, da je zaradi socialdemokratske podpore nemško nacionalnemu kandidatu slovenski kandidat Franc Grafenauer propadel in so koroški Slovenci, oz. slovenska stranka, izgubili edinega poslanca v državnem zboru.⁸

Po vseh teh izkušnjah bi bilo razumljivo, če bi do časov 1905 do 1907, ko je bila aktualna uvedba splošne in enake volilne pravice, pozitivni odnos koroških slovenskih katoliških voditeljev do volilne reforme nadomestili skeptičnost in nezaupanje. Vendar je *Mir* v resnici ves čas pozdravljal vladno napoved volilne reforme, vse do objave Gautschevega načrta 23. februarja 1906. To je bilo gotovo v skladu s splošno politiko klerikalnega »demokratizma«, zaradi katere je slovenska klerikalna stranka že leta 1898 sprejela uvedbo splošne in enake volilne pravice kot poglavitno točko v svoj program, in pa v skladu s pričakovanji, ki jih je budila akcija Krekovega krščanskega socializma od srede devetdesetih let, za uspešno odtegnitev slovenskega delavstva od vpliva socialne demokracije. S prihodom dr. Janka Brejca leta 1903 v Celovec, kjer je zavzel vodilno mesto v Katoliškem političnem društvu, je slovenska stranka na Koroškem nedvomno prišla pod še močnejši idejni vpliv kranjskih klerikalcev, kljub osebnim nasprotjem med Brejcem in Šusteršičem. Tudi če ne prisodimo prevelike pomembnosti temu ugodnemu vplivu na pozitivni odnos Korošcev do napovedane volilne reforme, je tak odnos gotovo izviral tudi iz samega koroškega položaja. Na Koroškem bi odprava stanovskih pregrad resda odprla vrata socialni demokraciji med kmečke volilce, a hkrati, in to je bilo videti pomembnejše, je odprava privilegijev veleposesti, mest in trgovinske komore, odpirala slovenski stranki realne možnosti, da dobi na dveh teritorialno ugodno zaokroženih volilnih okrožjih, eventualno z izvzetjem mest in trgov v posebno volilno okrožje, dva mandata v državnem zboru.

⁷ *Mir*, 20. marec 1897, št. 8.

⁸ *Mir*, 1. marec 1906, št. 9. (Zatrjevanje dr. Brejca pa je bržčas pretirano in volilni podatki ga ne potrjujejo. Tedaj je v kmečki kuriji velikovško-celovškega okraja bilo po volilnih možeh oddanih 223 veljavnih glasov. Od teh za Grafenauerja 82, za nemško nacionalnega kandidata Tscharreja 141 (Velikovec - Grafenauer 68, Tscharre 39; Celovec s Feldkirchnom - Grafenauer 14, Tscharre 102). Socialdemokratskega kandidata v kmečki kuriji ni bilo. Možno je, da so se socialdemokrati vezali z nemškimi nacionalci pri prvostopnih volitvah za volilne možje. A spričo velike razlike v številu glasov za oba kandidata je skoraj izključeno, da bi odločilno vplivali. Na še majhno moč socialdemokratov v tistem času kažejo tudi rezultati v V. kuriji, kjer so socialdemokrati od 710 volilnih mož dobili 56. — Po opozorilu in podatkih tov. dr. Vasje Melika.)

Po prebiranju *Mira* je treba nekoliko dopolniti oz. korigirati nekatere navedbe v omenjeni razpravi D. Kermaunerja o slovenskih strankah v položaju v volilni reformi. D. Kermauner pravi, da je bojazen, da je tudi edini slovenski mandat na Koroškem nesiguren, ker iz njega niso izvzeti industrijski kraji, prvič javno izrazil Brejc na celovškem zboru zaupnikov, o katerem je *Mir* poročal 4. avgusta 1906.⁹ Ugotoviti je treba, da je *Mir* takoj po objavi Gautschevega vladnega načrta volilne reforme 1. marca 1906 v znanem črno obrobljenem uvodniku z naslovom »Atentat na naš narodni obstoj« poudarjal, da tudi edini predvideni slovenski volilni okraj na Koroškem Slovencev ni zagotovljen, da je »Kampfmandat«, ker iz njega niso izločeni industrijski kraji.¹⁰ Ob domnevi D. Kermaunerja, da Brejčev volilno geometrijski račun, — po katerem bi Slovenci na Koroškem dobili dva volilna okraja, iz katerih bi industrijski kraji bili izvzeti in na čemer so bili zainteresirani tudi nemški krščanski socialci — »nemara res ni bil napačen, toda, kakor vse kaže, ni bil izračunan pravočasno, t. j. pred objavo vladnega načrta«, da bi imel možnost uspeha,¹¹ je treba opozoriti na to, da je *Mir* že 25. januarja 1906, t. j. skoraj mesec dni pred objavo vladnega načrta, razpravljajoč o konkretnih določbah volilne reforme za Koroško, zahteval vsaj dva slovenska volilna okraja in izločitev mest, trgov in industrijskih krajev iz kmečkih volilnih okrajev.¹² Seveda so številke za to volilno geometrijo prvič bile v celoti sistematično objavljene v znani »Promemoriji koroških Slovencev glede volitve za državni zbor« 1. septembra 1906, vendar je treba dopustiti zelo verjetno možnost, da je ta račun interno bil izračunan že vsaj mesec dni pred objavo vladnega predloga. Vprašanje pa je, ali so ga v Ljubljani poznali, oz. hoteli poznati. Vsekakor se »Slovenec« 1. februarja 1906, ko obvešča javnost, da je koroškim Slovencev, ki bi po svojem številu morali dobiti dva mandata, po vladnem načrtu zagotovljen samo eden, sprašuje: »Drugo vprašanje pa je, ali je na Koroškem sploh mogoče tako razdeliti volilne okraje, da dobe Slovenci dva mandata« in zvrča krivdo na nezavednost koroških Slovencev. Spričo takšnega malomarnega odnosa do afirmacije slovenskega značaja slovenskega ozemlja na Koroškem, je mogoče razumeti, da je tudi reagiranje Korošcev že takoj spočetka bilo zelo ostro.

Že 18. februarja 1906, nekaj dni pred objavo vladnega predloga volilne reforme je Brejc na shodu Katoliškega političnega društva v Glinjah naglašal, da je bolje, da ostane vse pri starem, če volilna preosnova ne bo pravična, posebno če bo prikrajšala koroške Slovence pri določitvi volilnih okrajev.¹³ Torej je že tedaj bila izražena misel, da je treba volilno reformo zavrniti, če ne bo pravična slovenskemu narodu na Koroškem. Po objavi vladnega načrta pa je *Mir* pisal: »...vlada je porabila volilno reformo za to, da nas z enim samim udarcem narodno in politično ubije, da z enim samim mahljajem doseže in izvrši to, kar vsa nemško nacionalna birokracija, ves nemški terorizem... doslej ni moglo doseči: da nas narodno in

⁹ D. Kermauner, o. c. Novi svet VII 1952, str. 344.

¹⁰ *Mir*, 1. marec 1906, št. 9.

¹¹ D. Kermauner, o. c. Novi svet VII 1952, str. 347.

¹² *Mir*, 25. januar 1906, št. 4.

¹³ *Mir*, 1. marec 1906, št. 9.

politično desorganizira, da nam vzame možnost napredovanja, možnost uspehov, možnost življenja in vsled tega smoter in veselje do narodnega in političnega delovanja...» Na koncu je vzkliknil: »Ta razdelitev volilnih okrajev ne sme postati zakon — pod nobenim pogojem!... zanašamo se na vse slovenske in slovanske poslance, da storijo v tem slučaju svojo slovansko dolžnost.« Očitno nič dobrega pričakujoč je še posebej opozarjal: »Naj nas nikar ne bagatelizujejo, naj nikar ne mislijo, da od tega, če imamo mi enega ali dva poslanca, ni odvisna sreča in bodočnost slovenskega naroda. Da, verjemite, prav od tega, če se nas koroške Slovence razbije in razkosa, je odvisna tudi usoda Gorenjske in z Gorenjsko pač tudi usoda slovenstva sploh... Verjemite nam in hitite nam na pomoč, dokler je še čas, če ne — ne boste prestali sodbe pred zgodovino slovenskega naroda!«¹⁴

Reagiranje **Mira** oziroma koroškega slovenskega političnega vodstva je že torej takoj spočetka kazalo, da mislijo tudi na zavrnitev vladnega predloga volilne reforme, če ne bi pokazal vsaj elementarne pravičnosti do koroških Slovencev, pač v upanju, da bo prihodnji predlog boljši. Na osnovi tega bi se dalo res govoriti o »lahkotnem odstopu koroških klerikalcev od dotedanje klerikalne volilnoreformne linije.«¹⁵ A hkrati je treba imeti pred očmi, da je podobno misel istočasno ponavljalo tudi klerikalno vodstvo na Kranjskem! V začetku marca 1906 je državni in deželni poslanec Šuklje na shodu v Ribnici govoril o negativnih straneh vladnega predloga, štajerskih in koroških mandatih in dejal: »Mogoče je, da bodo vrgli to reformo, mogoče je, da padé ministrstvo, s padcem tega ministrstva pa še ni spravljena volilna reforma s sveta. **Splošna volilna reforma ostane na dnevnem redu. Ne bo prejš miru v državnem zboru** (podčrtal »Slovenec«), dokler se ne uveljavi splošna volilna pravica, vsaka druga predloga bo pa morala biti nam še bolj pravična.«¹⁶ Sam Šusteršič je 19. maja 1906 v odseku za volilno reformo govoril: »Pomislite na kako nečuten način so razdeljeni volilni okraji za Slovence na Štajerskem in Koroškem. Smo odločni zagovorniki splošne in enake volilne pravice, vendar si bomo natančno ogledali predlogo po drugem branju, preden se odločimo, ali jo sprejmemo ali ne. Narodni in politični obstanek Slovencev sicer ni odvisen od splošne in enake volilne pravice. Slovenci morejo še nekaj let čakati, ker so prepričani, da bode v doglednem času odločevala v Avstriji slovanska večina. In tedaj dobimo boljšo volilno reformo nego je ta.«¹⁷ Še 11. julija 1906 je Šusteršič v odseku za volilno reformo grozil: »Nemški mandat na Kranjskem je mogoč le mirnim potom, na podlagi primerne kompenzacije na Koroškem ali Štajerskem. Na noben način pa ne smete ustanoviti nemškega mandata za Kranjsko s parlamentarno silo, s preglasovanjem. Na tem se more razbiti vsa volilna reforma.«¹⁸ Če je torej 25. septembra 1906 Krek kot podnačelnik SLS zavrnil zahtevo koroških voditeljev po obstrukciji, češ, da le-ta »načelno nasprotuje strankinemu programu« ter izražal mnenje, da bi bilo treba glasovati za volilno reformo tudi v primeru, če bi vsak

¹⁴ Mir, 1. marec 1906, št. 9.

¹⁵ D. Kermauner, o. c. Novi svet VII 1952, str. 342.

¹⁶ Slovenec, 6. marec 1906, št. 53.

¹⁷ Slovenec, 21. maj 1906, št. 116.

¹⁸ Slovenec, 12. julij 1906, št. 157.

slovenski mandat bil odvisen od boja (če ne bi bilo mogoče doseči kaj več v okviru splošne in enake volilne pravice) in takšno mnenje utemeljeval z opozorilom; da »žuganje z obstrukcijo pomenja v sedanjih razmerah prošnjo za absolutizem in poklon birokratski samovladi«, ¹⁹ potem je takrat obenem zavračal tudi prejšnje demagoško nastopanje načelnika SLS Šusteršiča, kakršno je pač lahko samo pospeševalo nenačelno orientacijo in politične iluzije pri koroškem vodstvu.

Treba je ugotoviti, da se je v vsej kritični dobi v *Miru* pojavil samo en članek, ki je tudi načelno govoril proti uvedbi splošne in enake volilne pravice, ker bi »kmete izročila nadoblasti volilcev, ki ničesar nimajo.« ²⁰ Ob vseh ostalih priložnostih pa je iz *Mirovega* pisanja zvenelo predvsem ogorčenje nad kratkovidnostjo in nerazumevanjem pomena Koroške za celotno slovensko narodno vprašanje, ki ga je kazalo klerikalno vodstvo v Ljubljani. *Mir* je predvsem zahteval, naj se ne navdušujejo nad predlogom volilne reforme, čeprav je prinesel bistveno povečanje števila slovenskih mandatov, marveč naj izrazijo odločen vseslovenski protest proti krivičnim določbam glede Koroške. Koroško vodstvo je pač v začetku računalo, da bi bilo v vladnem načrtu mogoče še kaj spremeniti.

V drugi številki po objavi Gautschevega načrta se je *Mir* dotaknil boja, ki se je na Kranjskem vnel med liberalno in klerikalno stranko ob določbah glede Koroške, se od tega boja distanciral in od slovenske javnosti zahteval, naj se ga vzdrži. »Tudi mi smo načelni zagovorniki splošne in enake volilne pravice, toda ne za vsako ceno in pod vsakim pogojem ... ne moremo se pa strinjati z načrtom ..., ki nam jemlje vse pogoje naše eksistence ... in se le čudimo, da se najdejo ljudje, ki tega ne razumejo.« Apostrofiral je pisanje »Slovenca« in »Domoljuba«, ki sta se navduševala nad prirastkom slovenskih klerikalnih mandatov, pozabljala pa izvenkranjske Slovence: »Še enkrat: s takim pisarjenjem, kakor je Domoljubovo, poderemo še zadnje šanse za popravilo krivic, ki jih volilna reforma zavdaja nam obmejnim Slovencem. Če vlada ve, da sprejmejo Slovenci volilno reformo eventuelno tudi tako, kakoršna je, in če to iz naših lastnih glasil izvedo tudi Nemci, potem bi morali biti tepci, če bi nam kaj prijenjali. Našim poslancem pa ... se na ta način ne gladijo pota pri njihovem delovanju ... Tako politiko delajo politiki enajstega činovnega razreda!« ²¹ Ta opomin je pač veljal tudi slovenskim poslancem na Dunaju, ki pa so »po utrjenem izročilu vse dotedanje meščanske predstavniške politike mislili le na pridobitve, ki jih je bilo mogoče v danem položaju brez zamere izprositi pri vladi, prav nič pa se niso menili za afirmacijo slovenskih narodnostnih pravic za prihodnost.« ²²

V začetku maja je *Mir* obsojal zadržanje slovenskih poslancev, ker niso spregovorili niti besede o koroških zadevah ob Gautschevem kompromisnem predlogu za uvedbo 24 novih mandatov, med njimi tudi nemškega kočevskega in zavračal pisanje Slovenca, da bo Slovanska zveza stopila v boj za spremembo volilnih okrajev na Štajerskem in Koroškem šele tedaj,

¹⁹ Slovenec, 26. september 1906, št. 220.

²⁰ *Mir*, 14. junij 1906, št. 24.

²¹ *Mir*, 8. marec 1906, št. 10.

²² D. Kermauner, o. c. Novi svet VII 1952, str. 349.

če bi Nemci dobili kočevski mandat: »... najodločnejše zahtevamo, da se o naših zahtevah spregovori odločno javna beseda na kompetentnem mestu. Naj pač jugoslovanski poslanci ne pozabijo, da je sedaj od njih odvisna prihodnost celega slovenskega naroda!«²³ Sredi maja se je *Mir* spraševal: »Ali bi ne bilo mogoče prirediti v Ljubljani velik slovenski manifestačni shod s programom: Korošcem in Štajercem pravico! Še bi bil čas za to.«²⁴ Takega protestnega shoda ni bilo. 12. julija je bil sprejet nemški mandat za Kočevsko, kot kompenzacija je bil dobljen sedmi mandat na Štajerskem, na Koroškem pa se ni nič spremenilo. *Mir* je tedaj zahteval: »Nam našo pravico, najmanj dva gotova mandata, sicer proč z vsakim kompromisom, proč z volilno reformo! Slovenski poslanci morajo z obstrukcijo zabraniti vsako nadaljnjo razpravo v odseku, ako se ne ugotovi tej naši tako krvavo upravičeni zahtevi!«²⁵ Slovenska parlamentarna delegacija na kaj takega ni pomišljala in koroški Slovenci so v znak skrajnega protesta odpovedali udeležbo na III. slovenskem katoliškem shodu v Ljubljani.

Ta obupni korak je bil začetek hudega boja med osrednjim klerikalnim tiskom in *Mirom*, med katerim so koroški slovenski voditelji in sam *Mir* doživeli vrsto surovih napadov. To je bil boj, med katerim je prišlo do značnega »poslednjega kratkotrajnega vzplapolanja slogaštva«²⁶ t. j. do spogledovanja z liberalci, in pa do že omenjene oživiljene orientacije na nemške krščanske socialce, katere nosilec je bil Valentin Podgorc. Vse to se je izrazilo seveda tudi v pisanju *Mira*. Slovenec je takole ocenil nastali položaj: »Na Koroškem sta dve struji, ki sta slovenstvu škodljivi: Ena je liberalna, ki vleče v umazano liberalno stranko, druga pa ima geslo: Proč od Ljubljane in organizacijo v Celovcu! Ta zadnja separatistična struja hoče slednjič iti skupaj v vseh stvareh z nemškimi krščanskimi socialisti...«²⁷ Od ugotovitve do groženj je bil le en korak: »Če se hočejo koroški Slovenci podati za svojim 'voditeljem' (Brejcem) v smrdljivo strugo kranjskega liberalizma, jih le obžalujemo... Kdor podpira našo dekadentno liberalno stranko... je naš sovražnik in mi se moramo boriti proti njemu po vojskinem pravu.«²⁸

Boj proti *Miru* »po vojskinem pravu« ni ostal omejen samo na časopisno polemiko. Klerikalno vodstvo v Ljubljani je na *Mir* pritiskalo tudi z gnotne plati. *Mir* je bil namreč Katoliški tiskarni v Ljubljani dolžan še 1840 kron za Domoljuba, katerega je bil dve leti prej pošiljal kot svojo prilogo. Katoliško tiskovno društvo je v tem kočljivem trenutku svojo terjatev izročilo advokatu.²⁹ V začetku leta 1907 s št. 6 se je *Mir* zatekel v tiskarno Dragotina Hribarja v Ljubljani. Najbrž mu je bilo nemogoče dalje obstati v tiskarni Mohorjeve družbe, katere odbor se je takoj po odpovedi udeležbe Korošcev na III. slovenskem katoliškem shodu solidariziral z ljubljanskim klerikalnim vodstvom, kakor je videti iz izjave predsednika Mohorjeve družbe, celovškega kanonika Janeza Vidovica.³⁰ Iz Ljubljane nazaj v Mohorjevo tiskarno se je *Mir* preselil šele z nastopom novega uredništva.

²³ *Mir*, 3. maj 1906, št. 18.

²⁴ *Mir*, 17. maj 1906, št. 20.

²⁵ *Mir*, 14. julij 1906, št. 28.

²⁶ D. Kermauner, o. c., *Novi svet* VII 1952, str. 341.

²⁷ *Slovenec*, 28. julij 1906, št. 171.

²⁸ *Slovenec*, 11. avgust 1906, št. 183.

²⁹ *Mir*, 8. september 1906, št. 36.

Na že omenjeno Krekovo načelno zavrnitev zahteve po obstrukciji in na njegovo svarilo pred vrnitvijo absolutizma, je *Mir* zagotavljal, da nasprotje ni naperjeno proti splošni in enaki volilni pravici, temveč le proti razkosanju in odtrganju slovenskega ozemlja: »Če bi padel vladni načrt, ne bi še padla splošna in enaka volilna pravica. Zahteva po uvedbi te pravice je tako prešinila vse naše javno mnenje, da bi brez dvoma druga vlada drugemu parlamentu takoj spet predložila drugi načrt.«³¹ Ne bomo tukaj razpravljali o realnosti takega pričakovanja. Po vsem videzu pa bi se koroško slovensko vodstvo verjetno sprijaznilo tudi s tako volilno reformo in ne bi svojega nasprotstva proti njej tako zaostrovalo, če bi koroški Slovenci dobili moralno podporo in zagotovilo za bodočnost v odločnem vsenarodnem slovenskem protestu. Še 8. septembra 1906 je *Mir* v polemiki s Šusteršičevim govorom na katoliškem shodu napisal: »Sklep volilnega odseka ni bil kriv razburjenosti na Koroškem. Odsek bi nas bil lahko tudi vse pridellil Nemcem; ko bi se to bilo zgodilo proti energičnemu odporu SLS, bi Korošci ne mogli reči ničesar, da, z veseljem bi se te stranke najtesneje oklepali.«³² Naslednje leto, ko je volilna reforma bila že zakon, je Brejč o njej dejal: »Hudo nas je to (sprejetje volilne reforme) zadelo, ali zbolelo nas je še drugo dejstvo: onstran Karavank so se veselili, so veselja pijani plesali v istem trenutku, ko smo mi žalostni zakrivali obraz! Naše žalosti niso hoteli poznati in rešpektirati! In ne samo to... edino Slovenci so izrekli posebno, svečano zahvalo vladi za volilno reformo. Ni moj namen zabavljati, konstatiram samo ta zgodovinski faktum!«³³

Po vsem tem bi se dalo sklepati, da je odpor koroškega Katoliškega političnega društva proti volilni reformi res bil do neke mere pogojen z ožino socialne baze te stranke, vendar da je med njegovimi vzroki na prvem in odločilnem mestu odpor proti porazni germanizatorski volilni geometriji. Prevladovanje narodnostnega momenta pri določanju politične linije koroškega Katoliškega političnega društva v položaju okrog volilne reforme je imelo dva izvora. Eden je bil dejstvo, da klerikalizacija koroške slovenske konservativne stranke še ni dosegla stopnje, ko bi solidarnost v klerikalni politični akciji prevladala nad zaščito posebnih interesov afirmacije slovenstva na Koroškem — čeprav v glavnem enačenega s slovenskim katoliškim konservatizmom — kar se je pokazalo tudi v istočasni okrepitvi ideje narodne sloge. Drugi izvor pa je bil koroška politična stvarnost. Slovenska stranka je bila še vedno močno zasidrana na slovenskem podeželju zaradi še vedno velike privlačnosti njenih narodnostno konservativnih gesel med proletarskim vaškim prebivalstvom, ki je sicer že nagibalo k socialni demokraciji. To se je pokazalo pri volitvah tako leta 1907 kot leta 1911, kakor ugotavlja tudi D. Kermauner,³⁴ tako da še kljub vsemu ne more biti govora o strahu pred splošno in enako volilno pravico kot o determinanti za opredelitev Katoliškega političnega društva.

³⁰ Slovenec, 31. julij 1906, št. 173.

³¹ *Mir*, 6. oktober 1906, št. 40.

³² *Mir*, 8. september 1906, št. 36.

³³ *Mir*, 13. april 1907, št. 15.

³⁴ D. Kermauner, o. c., *Novi svet* VII, 1952, str. 454.

Urednik Franc Smodej je *Mir* prevzel z Novim letom 1908. List je urejeval kot glasilo SLS na Koroškem, ohranil pa je tudi po formalnem vstopu Katoliškega političnega društva v SLS vendarle določeno kritično noto, ki je od časa do časa prihajala do izraza. Ta mala, a trajna rezerva do SLS, je nedvomno posledica globokega nezaupanja do dr. Šusteršiča in sploh slabih izkušenj iz časa bojev za volilno reformo. V tem smislu je treba razumeti tudi načelni uvodnik *Mira* iz leta 1908 »Naša politika«: »Naše razmere so nekaj posebnega in zato je bila politika koroških Slovencev vedno nekaj posebnega. Naj še tako simpatiziramo s to ali ono politično stranko, popolnoma zednačiti se z nobeno nikdar ne bomo mogli. Naš političen program je jasen in svesti smo si, da za Koroško edino tudi mogoč. Zato smo in bomo na vse strani brezobzirni; vsak je naš prijatelj, kdor podpira naše težnje, vsak pa škodljivec koroških Slovencev, kdor našo politiko napada, mesto da bi jo podpiral.«¹

Navdušeno je *Mir* leta 1909 pozdravil ustanovni shod Vseslovenske ljudske stranke kot dejanje v smislu Združene Slovenije.² Občni zbor Katoliškega političnega društva je naslednje leto objavil, da je »prepir s kranjskimi brati« poravnal in soglasno sklenil vstop Katoliškega političnega društva v VLS.³

Ob vstopu slovenske parlamentarne delegacije v vladno večino za sprejetje obrambne in finančne reforme leta 1911 je *Mir* nezaupljivo pripomnil, da bi ta korak obmejnim Slovencem lahko prinesel boljše čase, ali pa bi jim vzel zadnjo odporno silo. Na »Slovenčev« zagotavljanje, da bo slovenska delegacija imela vselej pred očmi ravnopravnost obmejnih Slovencev, je *Mir* še vedno neprepričano zahteval, da naj to zagotovi slovenska delegacija v polni meri in z železno doslednostjo upošteva.⁴

V teh letih so Nemci na Koroškem s stopnjevanjem pritiskom odpravili Slovence z vseh področij javnega življenja. Prepovedi in razbijanja slovenskih zborovanj so dosegle svoj višek s prepovedjo Katoliškega političnega društva 10. januarja 1911. Tako so bili v času parlamentarnih volitev l. 1911 koroški Slovenci brez lastne politične organizacije, slovenski kandidat Franč Grafenauer je dobil le še majhno večino. Vsaka številka *Mira* iz teh let je dokument nezadržnega nemškega zatiranja, pod katerim se je slovenski odpor šibil in lomil, posebno še spričo zoževanja njegove socialne baze. Kljub temu, da je videl, v katero smer se razvija socialni in politični položaj,⁵ *Mir* ni našel druge rešitve kot čim tesnejšo naslonitev na VLS. Tam pa ni bilo pravega razumevanja za koroške težave, VLS kljub prizadevanju Korošcev ni hotela zanje zastaviti vseh svojih političnih moči in začeti v njihovo obrambo večje parlamentarne akcije.⁶

S številko 18 leta 1911 se je *Mir* preselil v Katoliško tiskarno v Ljubljano, kjer se je odslej tiskal vse do junija 1915. Vzroka za preselitev ne

¹ *Mir*, 20. junij 1908, št. 25.

² *Mir*, 23. oktober 1909, št. 46.

³ *Mir*, 7. maj 1910, št. 19.

⁴ *Mir*, 26. avgust 1911, št. 43.

⁵ *Mir*, 3. julij 1911, št. 35.

⁶ F. Erjavec, o. c. str. 307.

navaja, iskati ga je najbrž v želji nasloniti se na podporo in sredstva VLS in umakniti se pred nemškim preganjanjem v Celovcu.

Mir je glavnega krivca za nerazumevanje in neupoštevanje težavnega položaja Korošcev videl v Šusteršiču. Marca 1914 je v uvodniku »Tako ne gre več naprej« odkrito in odločno zahteval revizijo politične taktike na Dunaju. Mimo nasilnosti nemških nacionalcev je videl še drugi vzrok težkega položaja: »Na drugi strani pa smo pogrešali primernege odpora in energije v vrhovnem vodstvu slovenske politike. Tako je morala vsa odločnost našega vrlega poslanca Grafenauerja in političnega vodstva koroških Slovencev ostati brezuspešna... Glavni vzrok slabotnosti slovenske politike na Dunaju vidimo v dejstvu, da je načelnik Hrvatsko-slovenskega kluba obenem tudi deželni glavar kranjski!«⁷ Ko se je Šusteršič umaknil kot predsednik Hrvatsko-slovenskega kluba in je na njegovo mesto prišel Korošec, je **Mir** to izvolitev navdušeno pozdravil.⁸ Leta 1917, po izstopu Šusteršiča iz SLS, je urednik Šmodej na sestanku SLS v Ljubljani takole označil boj Korošcev proti Šusteršiču: »Leta 1906 se je začela odločati naša usoda. Dobro smo se tedaj zavedali, da gre za naše življenje pri volilni reformi. Klicali smo na pomoč, a takratno vodstvo SLS nas je pustilo na cedilu. Na naše pritožbe se nam je pretilo s šibo, če ne umolknemo. Danes imamo zadoščenje, da je šiba zamahnila po tistem, ki je ž njo grozil nam... Lepe besede smo slišali pri ustanovitvi Vseslovenske ljudske stranke in bili smo jih iz srca veseli. Toda dejanja, ki so jim sledila, so bila drugačna. V besedah so bili Vseslovenci, v dejanju pa se je pela tukaj pesem 'Zadovoljnega Kranjca'.«⁹

Pod Šmodejevim uredništvom je **Mir** izhajal vse do decembra 1919, ko je Šmodej prevzel glavno uredništvo »Slovenca«.

Mir in slovenski liberalci na Koroškem

Mirov slogaški narodni duh v prvih letih izhajanja smo že omenili ob primeru dr. Matija Abuje. Seveda pa je sloga bila za **Mir** možna le tedaj, če so se liberalno usmerjeni Slovenci popolnoma odrekli uveljavljanju svojih nazorov. Le s takim »liberalizmom« je **Miru** bila sloga uresničljiva, nasproti bolj odločnemu in delovnemu pa je naperil svoje pero. V odnosu do liberalcev je poudarjal, da stoji versko vprašanje pred narodnim, v nekem smislu je liberalstvo sploh reduciral zgolj na narodnostno vprašanje: »Dajte nam narodne pravice in mladoslovenski Samson leži ostrižen pred nami brez vseh moči.«¹ Značilna je tudi tale sodba o liberalcih: »Nekaterim iz njih še za Avstrijo nič ni, da bi bila le narodnost rešena. Ti ljudje živijo v sladkih sanjah in od 'slovenske ideje' bogve kaj pričakujejo...«²

Razlog za odklanjanje liberalizma in za upravičevanje svojega tipa slogaštva najde **Mir** tudi v prepričanju, da se napredujoči socialni demokraciji lahko uspešno postavi po robu samo katoliška stranka in da zato ločitev duhov nima obstanka: »Nasproti socialnemu vprašanju, ki vedno

⁷ **Mir**, 7. marec 1914, št. 9.

⁸ **Mir**, 14. marec 1914, št. 10.

⁹ **Mir**, 4. januar 1918, št. 1.

¹ **Mir**, 10. november 1887, št. 21.

² **Mir**, 10. november 1888, št. 21.

više dviga glavo, je liberalna modrost brez vsakega soveta... nasprotno pa je krščanstvo tako močno, da se... lahko v boj spusti s socializmom... Liberalizem socialnim demokratom le pota gladi... da bi se pa nasproti postavil, za to je preslab. Bolj ko socializem narašča, bolj se duhovi delijo le na dve stranki: v kratkem bodo zginile vse 'liberalne', 'napredne', 'radikalne' in 'konservativne' stranke, in stali si bota nasproti le dve veliki duševni sili: socijalni demokratizem in pa katoliška cerkev...!«³

Seveda razvoj ni šel tako premočrtno kot je to *Mir* pričakoval, ločitev duhov v meščanskem taboru je bila dejstvo, samo da je na Koroškem imela narodnostno obeležje. Slovenski liberalni elementi so se priključevali nemškemu liberalcem in se hkrati s tem opredeljevali tudi za nemštvo. *Mir* je to za slovenstvo na Koroškem pogubno anomalijo seveda čutil, jo v določenem trenutku tudi izrazil, a ni zmogel pozitivnejšega odnosa do liberalnih ljudi slovenskega porekla, ki bi priznaval, da naj le-ti svojo svetovnonazorsko in politično orientacijo uveljavljajo v okviru slovenske narodnostne skupnosti na Koroškem.

Najobčutnejša škoda je zaradi takega položaja nastajala za koroške Slovence pri učiteljih, ki so po večini bili napredno usmerjeni. Namesto, da bi bili vzgojitelji svojega naroda, so v koroških razmerah postajali njegovi potujčevalci. Na ta pojav, kolikor je bil posledica politike slovenskih koroških voditeljev, je kritično opozoril leta 1908 Ante Beg.⁴ Izrazil je mnenje, da je ta politika polagama, toda sistematično odbijala učiteljstvo, da odtujitve učiteljstva ni kriv samo koroški sistem. Odkrito ali prikrito zbadanje učiteljstva zaradi njegove novodobnejše usmerjenosti in to brez razlike narodnosti s strani slovenskega tiska, od Einspielerjevega »Priatelja« do zadnjih letnikov *Mira*, je povzročilo, da so učitelji uskočili v nemški tabor in za seboj potegnili tudi vplivnejše posestnike. Nekaterim je taka politika dajala moralno opravičilo za oportunistično nemškutarstvo.

Težko, da prebiralet letnikov *Mira* ne bi pritrdil Begovi sodbi. Kakor je sploh vse pisanje *Mira* vse do Ekarjevega prihoda obloženo s težkim konservativizmom, takšno je tudi pisanje o učiteljih in šolskih vprašanjih. Le nerad in s težavo se je *Mir* premikal s pozicij, ki so drastično označene z Einspielerjevo zahtevo v deželnem zboru leta 1886, da se smejo plače učiteljev povečati samo na ta način, da učitelji prevzamejo orgljanje v cerkvi, namesto organistov.⁵ Ta zahteva je bila v *Miru* kasneje še večkrat ponovljena, vsebinsko, kar zadeva podrejeni položaj učitelja nasproti župnišču, pa je več ali manj ostala ideal do konca. Če je *Mir* na Begovo in druge sodobne takšne kritike odgovarjal, da nasproti koroškim učiteljem prizanesljivejše pisanje ni mogoče, ker so vendar nosilci ponemčevanja,⁶ potem je samo potrjeval resnični obstoj tistega začaranega kroga, iz katerega *Mir*, ni zmogel najti izhoda. Njegovi meščanski kritiki pa za tvorno uveljavitev svojega kritičnega spoznanja niso imeli moralne moči. Na meščansko liberalni podlagi je za to najbrž bilo tudi že prepozno.

³ *Mir*, 25. januar 1891, št. 2.

⁴ Ante Beg, Slovensko-nemška meja na Koroškem, Ljubljana 1908, str. 103 do 104.

⁵ *Mir*, 25. januar 1886, št. 2.

⁶ *Mir*, 22. januar in 16. maj 1908, št. 8 in 20.

Sicer pa je **Mir** sam že prej, leta 1901, prišel do podobnih zaključkov kot Beg, samo do politično še jasnejših. Ko je na mariborski skupščini CMD Tržačan Kamušič kritiziral odnos Katoliškega političnega društva na Koroškem do učiteljev, zlasti dejstvo, da je velikovško narodno šolo izročilo v roke šolskih sester namesto učiteljev ter predlagal, naj bi to šolo prodali in mesto tega stalno podpirali koroške narodne učitelje, je **Mir** odgovarjal: »Na Koroškem je komaj še par narodnih učiteljev in učiteljic, ki res marsikaj storijo tudi brez podpore...; a kaj nam končno pomaga naroden učitelj brez narodne šole?... S podporami je bore malo pomagano. Podpirali so se od rodoljubov priporočniki, a prišedši v službe, začeli so hoditi z našimi sovražniki. **Ko bi imeli tukaj liberalno slovensko stranko, bi se ji morebiti kak učitelj pridružil** (podčrtal pis.), ker bi mu Nemci tega ne zamerili tako, kakor če gre za duhovniki, a take stranke ni in branitelji naroda so izključno le duhovniki, izvzemši peščico posvetnjakov.«⁷ Samo spoznanje pa seveda ni bilo dovolj za to, da bi tedaj tudi prišlo do primernega izraza v praktični politiki. Ostalo je pri še vedno pri »slogi« dotedanje vrste, ki je politično diferenciacijo pri Slovencih celo še zavirala.

Z nastopom Ekarjevega uredništva je bilo videti, kot da se vrata liberalnim elementom nekoliko bolj na široko odpirajo, kot da se **Mir** upira klerikalizaciji koroškega slovenskega političnega gibanja, poudarjajoč narodnostno načelo. Vendar se je to godilo v imenu in v duhu nenačelne narodne sloge, ne pa morda kot pripravljanje za nastop slovenske liberalne skupine na Koroškem. Konec leta 1904 je odgovarjal **Mir** tistim, ki so za njegovim novim pisanjem slutili pripravljane liberalnega disidentstva: »Prepričani smo, da bodo prej ali slej tudi oni, kateri imajo doslej še nezaupanje do nove smeri, izpoznali, da narodni radikalizem, prilagojen dejanskim koroškim razmeram, ni tako hudobna zver, kakor si jo nekateri predstavljajo.«⁸ Neposredno za tem je zagotavljal, da bodo Korošci spričo strankarskega boja na Kranjskem mirno čakali dalje in jemali vse, kar dobrega podajata »klerikalizem« in »liberalizem«, boj pa drage volje prepustili onim, ki se hočejo pretepati; edina želja Korošcev je obramba narodnih postojank.⁹ Ozko strankarski strah pred »liberalnim« **Mirom** je bil neutemeljen, saj je koroška »sloga« bila slej ko prej enostranska. Še ob koncu velikega spora z ljubljansko klerikalno centralo je **Mir** to čisto razločno povedal: »Ponekod je 'sloga' prišla v diskredit, pri nas pa je resnični vir pozitivnih uspehov. Zato jo moramo kot realni politiki gojiti še za naprej tembolj, ker nas prav nič ne ovira v izvrševanju našega političnega programa« (podčrtal pis.).¹⁰

Ko je volilna reforma postala izvršeno dejstvo, so se valovi medsebojnih očitkov in zamere med koroškim vodstvom in ljubljanskim klerikalnim središčem začeli polagoma umirjati. Delovati so začele spet ideološko-politične silnice, ki so slovensko politično gibanje na Koroškem bolj in bolj priklepale na politično strankarsko usmerjenost SLS. Protiklerikalno usmerjeni ljudje, redki slovenski liberalci na Koroškem, so vse bolj občutili, da

⁷ **Mir**, 29. avgust 1901, št. 35.

⁸ **Mir**, 10. november 1904, št. 45.

⁹ **Mir**, 1. december 1904, št. 48.

¹⁰ **Mir**, 5. junij 1907, št. 26.

v Katoliškem političnem društvu in **Miru** zanje ni prostora. To se je pokazalo posebno v tistem kratkem vmesnem obdobju med Ekarjevimi in Smodejevimi uredništvom, ko so v **Miru** glavno besedo imeli ljudje, ki sicer zlepa niso mogli pozabiti mlačnosti kranjskih klerikalcev pri podpori koroške stvari v boju okrog volilne geometrije, a ki so prav tako odklanjali zvezo z liberalci, temveč so rešitev videli v naslonitvi na nemške klerikalce. Glavni predstavnik te preusmeritve **Mira** je bil Valentin Podgorc.¹¹ Nova smer **Mirovega** pisanja je seveda vzbudila kritike z liberalne strani, a kritiki so se morali oglašati v izvenkoroških časopisih, saj na Koroškem niso mogli do besede.

Skupščina CMD v Bohinjski Bistrici 6. avgusta 1907, kjer so liberalni akademiki (Žerjav) preglasovali koroške in štajerske konservativce in izvolili liberalni odbor, je bila povod za dokončno likvidacijo zadnjih utrinkov slogaške politike in stališč v **Miru**. V svojem komentarju o tej skupščini je **Mir** pisal o grozečem črnem oblaku in menil: »Nekoliko smo to nevarnost sami povzročili. Hoteči se izogniti vsakega razdora, hoteči braniti slog, dali smo morebiti preveč duška ljudem, ki so in bodo vsikdar sovražili duhovnika... res v naših liberalcih ni tistega fanatizma, kot v njihovih prijateljih izven dežele, a skrbeti moramo, da se ta fanatizem ne užge v njihovih vrstah in da ne dobe moči.« Napoved bojkota vsakemu rušilcu »sloge« po teh besedah, je seveda lahko pomenila samo zahtevo, da se morajo liberalci na Koroškem odreči vsaki lastni dejavnosti, če hočejo ostati v slovenski stranki.¹² »Slovenski narod« je **Mirov** članek označil kot »... jasen dokaz, da se giblje koroška oficialna politika docela v klerikalnem toku.« Vendar kritik v »Slovenskem narodu« nikakor ni mislil na korenitejšje konsekvence, zadovoljil se je z zelo spravljivim apelom na **Mir**: »... v interesu slovenske narodne stvari v Korotanu bi bilo, da bi v bodoče manj očitno kazali, da ste samo filialka kranjske brezdomovinske klerikalne stranke.«¹³ Zdi se, da se je slovenskim liberalcem na Koroškem tožilo po stari lagodni »slogi«, ki je za slovenstvo bila sicer slej ko prej jalova, a ki je njim jemala z ramen neprijetno breme odgovornosti za samostojen slovenski liberalni nastop na Koroškem.

Zavedajoč se svojega trdnega monopolnega položaja, se **Mir** ni oziral na rahle liberalne kritike in spravljive želje. Zato je nekaj tednov zatem glasilo »mladih« liberalcev »Nova doba« v dopisu s Koroškega izrazilo »strah za bodočnost slovenskega naroda v Korotanu« zaradi **Mirovega** pisanja, ki »hoče... uvesti tudi po Korotanu osebni bratomorski boj kranjskih klerikalcev in liberalcev... Ako gledamo mirno to razdiranje na narodnem polju in ga podpiramo, bomo tudi krivi prehitre smrti slovenskega naroda v Korotanu!«¹⁴

Črne napovedi dopisnika »Nove dobe« pa niso prepričale Valentina Podgorca, ki jih je vzel le kot povod, da je v **Miru** objavil obširen načelni članek z naslovom »Kaj hočemo«. V njem je v imenu uredništva čisto jasno povedal: »Sedanje uredništvo nikdar ni bilo volje, uklanjati se liberalcem.

¹¹ **Mir**, 2. november 1907, št. 46.

¹² **Mir**, 17. avgust 1907, št. 35.

¹³ **Slovenski narod**, 17. avgust 1907, št. 189.

¹⁴ **Nova doba**, 2. oktober 1907, št. 66.

„Mir“ nima biti le narodno-radikalen, on ima drug namen. Ta namen je trojen: 1. Zavračati verske napade nemško-liberalnih in eventuelno tudi slovensko-radikalnih listov. 2. Poučevati koroško ljudstvo v gospodarskih in političnih vprašanjih. 3. Vzbujaťi v ljudeh narodno zavest. Bratomorskega boja v Celovcu ne nameravamo in ga obsojamo... a včasih je treba udariti, da se dobi pošten mir.« Že ta vrstni red je pokazal, da smatra **Mir** versko-politične naloge kot glavne, da postavlja narodnostne zahteve šele v tretjo vrsto. Še bolj pa je liberalne bralce vznemirilo njegovo definiranje odnosa slovenskega narodnega gibanja do nemških krščanskih socialcev: »Nemška sila doslej zato ni imela dosti uspeha, ker Nemec proti nam nastopa kot verski nasprotnik; nevaren bi bil šele potem, ko bi si raznarodovanje vpisali v svoj program nemški katoličani...« Na osnovi te teze zahteva: »Ne dražiti jih (nemških krščanskih socialcev, op. pis.) z nekim radikalizmom, ki je za nas direktno največja nevarnost. Slovenec na Koroškem mora imeti pred seboj jasno zarisano veliko smotero, mora pa si biti svest, da se meja narodnih pravic ne da povsod vidno začrtati, vsaj je celo nemogoče v deželi popolnoma natančno določiti, kaj je nemško, kaj slovensko... Slovenec mora biti umen trgovec. Včasih mora dati kaj v lastno škodo, da se večje dobro ohrani in se odjemalec obdrži.«¹⁵

Po vsem videzu je citirani **Mirov** programatični uvodnik bil zadnji sune, po katerem so se liberalci odločili, da začno z izdajanjem lastnega glasila za Koroško. Proklamiranje skupne nemško slovenske klerikalne ideološke fronte, zavračanje radikalnega narodnjaštva in podrejanje slovenskega narodnega gibanja zahtevam političnega zavezništva z nemškimi krščanskimi socialci, vse to je pač razbijalo zadnjo možnost in zadnje opravičilo za »slogo« na Koroškem na narodnostni podlagi. Že 19. oktobra je **Mir** samozavestno reagiral na novico, da bodo liberalni Korošci začeli izdajati nov časopis in pri tem zbadljivo ugotavljal, da liberalci samo zaradi lastne nedelavnosti niso imeli večjega vpliva na **Mir**, hkrati pa izražal upanje, da »ni še prav verjetno, da se list ustanovi«.¹⁶ Na to je »Slovenski narod« brez ovinkov povedal, da bo list v kratkem začel izhajati in da se bo tiskal v Kranju.¹⁷

Potrjena novica o skorajšnjem izidu liberalnega slovenskega časopisa za Koroško je v Katoliškem političnem društvu kljub malo prej omenjeni **Mirovi** samozavesti povzročila nelagodnost. Na izrednem občnem zboru Katoliškega političnega društva v začetku novembra 1907 je prišlo do akcije za preprečitev razcepa in izida novega lista. Na tem zboru je voditelj opozicije dr. Ferdo Müller na Brejčev poziv poudarjal, da ni liberalci in da ve, da tudi drugi njegovi somišljeniki ne žele nič slabega. Nezadovoljni so z delovanjem Katoliškega političnega društva in s pisanjem **Mira**, nočejo pa na Koroškem liberalizma ali razdor. Po tem je Brejc predlagal izvolitev Müllerja v odbor Katoliškega političnega društva, kar je zbor potrdil. Iz razprave Fr. Ks. Meška na občnem zboru je videti, da so takrat hoteli doseči kompromis z Müllerjem, da bi preprečili ustanovitev novega lista, ker bi to pomenilo konec sloge.¹⁸

¹⁵ **Mir**, 12. oktober 1907, št. 43.

¹⁶ **Mir**, 19. oktober 1907, št. 44.

¹⁷ **Slovenski narod**, 21. oktober 1907, št. 244.

¹⁸ **Mir**, 9. november 1907, št. 47.

Kompromis z Müllerjem očitno ni bil po godu liberalnemu vodstvu v Ljubljani. »Slovenski narod« je v uvodniku »Politična hinavščina« pisal o »čudni izvoilitvi g. dr. F. Müllerja v odbor političnega društva.«¹⁹ Breje je pozneje trdil, da je »Korošec« bil ustanovljen na komando ljubljanskih liberalcev in da sta stroške plačala Hribar in Tavčar.²⁰ Vsekakor je dejstvo, da je »Korošec« začel izhajati 22. novembra 1907 v Kranju kljub izvolitvi Müllerja v odbor Katoliškega političnega društva.

Ko je »Ljubljanski Zvon« poročal o izidu »Korošca«, je pisal, da je namen novega lista zbrati z **Mirom** nezadovoljne koroške Slovence, ki so v nevarnosti, da jih pridobi »Štajerčeva« stranka. Obžaloval je, da je **Mir** čisto opustil pobijanje nemškutarstva in da se zaganja samo še v liberalce. »Korošcu« je priporočal, naj ne išče stikov pri nemškutarski stranki, kajti na Koroškem ni mogoče ničesar več doseči po diplomatski poti. »Medsebojno polemiko naj oba koroška lista po možnosti puščata ob strani, ker bi se ž njo samo ljudstvo begalo,« je želel Zvonov poročevalec.²¹ Ta želja pa se mu ni izpolnila. **Mir** in »Korošec« sta si bila ves čas v laseh, prav po kranjskem klerikalno liberalnem vzgledu.

Ob začetku izhajanja »Korošca« ga **Mir** imenuje privandranega tujca, očita mu namen napraviti med koroškimi Slovenci razdor, prisodi ga, med najhujše nasprotnike in poudarja: »... zato velja za njega ravno tisto, kar za »Štajerca« in »Bauern-Zeitung«: 'Nazaj z njim! Proč z njim!'²² Polemika med obema listoma je privedla tudi do tiskovnih tožb dr. I. C. Oblaka (Müllerjevega koncipijenta) in tajnika CMD Berceta proti **Miru**.²³ Po nečem pa se je ta polemika bistveno razlikovala od klerikalno liberalnega časopisnega boja na Kranjskem: tam se je razvijal med dvema strankama, medtem ko je **Mir** bil glasilo Katoliškega političnega društva kot še vedno edine slovenske stranke na Koroškem, »Korošec« pa je v najboljšem primeru bil glasilo skupine liberalno usmerjenih koroških Slovencev, ki so se naslanjali na kranjsko Narodno napredno stranko, a ki sami niso povedali ali sploh hočejo doseči samostojen slovenski liberalni politični nastop na Koroškem.

Če najprej na kratko pogledamo, kako je »Korošec« formuliral svojo politično platformo, zlasti nasproti **Miru**, vidimo naslednje: Takoj spočetka je pisal, da je Korošcem potreben list, ki mora biti neodvisen in ki mora pogumno zastopati slovenske zahteve na Koroškem v narodnem in gospodarskem oziru. **Mir** teh nalog ne izpolnjuje, ker je zaostal za razvojem, ker je premalo odločno naroden, premalo gospodarski, preveč oseben, hkrati pa v polni meri vnet za vero.²⁴ Leta 1910 se je odrekal liberalizmu kot načelu že ne več obstoječe nemške stranke, v kateri so se pridruženi Slovenci ponemčili. »Neumnost ali pa zlobnost je torej, če se dandanes imenuje kakega narodnega Slovenca na Koroškem liberalca in se ga tako postavi v vrsto naših svoječasnih narodnih odpadnikov«. Svoj obstoj je utemeljeval s tem, češ da se je izkazalo, da se koroški slovenski voditelj

¹⁹ Slovenski narod, 16. november 1907, št. 266.

²⁰ Mir, 18. julij 1908, št. 29.

²¹ Ljubljanski Zvon XXVII. 1907, str. 62.

²² Mir, 30. november 1907, št. 50.

²³ Mir, 19. maj in 17. oktober 1908, št. 19 in 42 ter 12. februar in 24. december 1910, št. 7 in 52.

²⁴ Korošec, 22. november 1907, št. 1.

dajo voditi kranjskim klerikalcem, da je **Mir** bil semtertja jako mlačen; v narodnem oziru, da taktika pri volitvah ni bila vedno prava, da so v **Miru** napadali različne zaslužne gospode. Zaradi vsega tega in pa zato »... da se tudi opozicija ohrani slovenski stvari, je začel izhajati 'Korošec'«. Kasneje, je pristavil, se je spornim vprašanjem pridružil še boj zaradi CMD (Brejc je s Smodejevo pomočjo organiziral julija 1908 razpust podružnice CMD v Celovcu. Op. pis.), nato pa še formalna priključitev Katoliškega političnega društva Vseslovenski ljudski stranki.²⁵ To pičlo pojasnjevanje »Koroščevega« programa, je bilo očitno prepolovičarsko, da bi bilo zadovoljivo. Še istega leta je moral »Korošec« priznati: »Ker mnogi, ki so sicer o potrebi drugega narodnega lista za koroške Slovence prepričani, odklanjajo sodelovanje pri našem listu, češ da jim ni dovolj znano naše stališče, oziroma smer našega lista, čeravno izhaja ta že tretje leto, hočemo spregovoriti odkrito in jasno besedo.« V svojem dokaj poznem pojasnilu je takole razložil svoj program: narodna in gospodarska osvoboditev koroških Slovencev s pomočjo narodne izobrazbe, razvijanje slovenskega šolstva in učiteljstva, gojitev ljudske tradicije kot sredstva za krepitev nacionalne zavesti, gospodarska naslonitev na izvenkoroške Slovence, skupen boj kmetov in delavcev proti nemškemu kapitalu, preprečevanje zlorabe vere in verskega prepričanja v strankarske namene. Svoj odnos do Katoliškega političnega društva in do **Mira** pa je pojasnil: ako bosta storila »kak korak, ki bi mogel biti v škodo koroškim Slovincem, tedaj se bomo oglasili z najboljšim namenom, da se zabranijo vsi narodu kvarljivi dogodki ter z dobrohotno kritiko, da se pregreški ne ponove več.«²⁶

Pičlo in zapozneno ter zelo posplošeno pojasnjevanje »Koroščevega« programa izvira nedvomno iz neenotnosti pogledov njegovega kroga na vprašanje: ali nadaljevati začeto stvar in tvegati dokončen prelom s Katoliškim političnim društvom s samostojnim strankarskim političnim nastopom slovenskih liberalcev na Koroškem, ali ne? Omahljivost koroških slovenskih liberalcev v tem temeljnem vprašanju je bila že takoj spočetka nakazana, kot smo videli ob kompromisnem vstopu Müllerja v odbor Katoliškega političnega društva novembra 1907. Neodločnost se je povečala še s tem, da je prav kmalu po ustanovitvi »Korošca« prenehala prevlada Valentina Podgorca v **Miru** in Katoliškem političnem društvu. Začetek uredništva Smodeja z Novim letom 1908 je pomenil definitivno zavrnitev usmeritve na nemške krščanske socialce, utrditev povezanosti z Ljubljano in s tem je odpadel važen nagib za samostojen narodno liberalen nastop na Koroškem. Pri vsem tem ne smemo pozabiti na siloviti nemški pritisk, ki je prišel do vrhunca s prepovedjo Katoliškega političnega društva dne 10. januarja 1911 in ki je absorbiral brez malega vse politične moči koroških Slovencev, te ali one usmerjenosti. Šibka skupina slovenskih liberalcev na Koroškem sama sprva gotovo ni imela nobenega izgleda doseči kaj pri volitvah (odnosa do socialne demokracije si ni mogla zamisliti kaj bistveno drugače kot slovenska klerikalna stranka), zato se je zaradi potreb narodnostnega boja morala v odločilnih trenutkih pridružiti slovenskemu klerikalnemu taboru kot edini formirani in dejanski slovenski poli-

²⁵ Korošec, 5. februar 1910, št. 3.

²⁶ Korošec, 17. september 1910, št. 19.

tični sili na Koroškem. Zaradi tega je »Korošec« že januarja 1908 izjavil v uvodniku »Kakšna naj bo slovenska stranka na Koroškem?«: »Rešitev more prinesiti koroškim Slovencem le taka stranka, v kateri ne bodo sami klerikalci.«²⁷ Zaradi tega je »Korošec« leta 1909 pri deželnozborskih volitvah podprl kandidate Katoliškega političnega društva, zadovoljno ugotavljal, da se je to društvo začelo spet postavljati bolj na narodno podlago in zaključeval: »Če nastopamo složno in edino, smo Slovenci na Koroškem sila, katera se ne da premagati.«²⁸

Takšno spravljivo slogaško ravnanje pa ni želo pričakovanega priznanja v Miru in Katoliškem političnem društvu. Na občnem zboru društva junija 1909 je bil »Korošček« krog deležen hudih napadov, na kar je »Korošček« užaljeno reagiral: »Človek res ne ve, ali hočejo ti gospodje po vsej sili, da se naj slovenska stranka na Koroškem cepi... S tem dokazujejo sami kar najbolj potrebo druge stranke, katera ne bi obstojala v zmerjanju in napadanju, ampak v resnici v narodnem in gospodarskem delu.«²⁹ Kljub temu je celo še potem, ko je klerikalno vodstvo še močneje zaostrilo odnose s »Koroščevim« krogom z razpustom celovške CMD, »Korošec« pisal: »Razpor postane za nas Korošce lahko usodepoln, zakaj nikomur ni potrebno bolj kot nam, da ekonomično postopamo s svojimi silami in jih v medsebojnem boju ne kršimo in tratimo.«³⁰ Tudi leta 1910 roti: »Malo nas je in če si kdaj povemo tudi kako nasprotno mnenje, je vendar treba, da se v narodnem oziru združijo vse moči.«³¹ Leta 1911 pri državnozborskih volitvah je »Korošec« podpiral kandidaturo Grafenauerja, čeprav se je del koroških slovenskih liberalcev bolj nagibal k abstinenici. Tem je »Korošec« v imenu »narodnostne misli« klical: »Pozabite na dr. Brejčeve hujskarije, za katere bo prišlo plačilo o pravem času; pozabite tudi na to, da bo Grafenauer bržkone spet vstopil v Šusteršičev klub!«³²

Po Grafenauerjevi volilni zmagi je »Korošec« sicer naglašal, da je uresničena po zaslugi »narodne misli in sloge« ter pravilno ugotavljal: »Od sedaj so naprednjaki bistven del slovenskega življa na Koroškem.«³³ Pri tem pa je zamolčal, da se je ta bistveni del slej ko prej obsodil na amorfnost v slovenski stranki, katere klerikalno obeležje s tem ni bilo spremenjeno. Usahnitev »Korošca« mesec dni za tem je bila samo odraz tega dejstva. Mir je bil zopet edini slovenski politični časopis na Koroškem.

Mir med svetovno vojno v plebiscitni dobi

Ob začetku svetovne vojne je Mir ubral avstrijsko patriotične strune. V uvodniku »Za dom med bojni grom!« je med drugim zagotavljal, »da so vsi narodi v Avstriji v brambi domovine složni in da nezadovoljnost manj-

²⁷ Korošec, 31. januar 1908, št. 11.

²⁸ Korošec, 6. marec in 3. april 1909, št. 7 in 9.

²⁹ Korošec, 26. junij 1909, št. 15.

³⁰ Korošec, 18. september 1909, št. 21.

³¹ Korošec, 5. februar 1910, št. 3.

³² Korošec, 20. maj 1911, št. 10.

³³ Korošec, 17. junij 1911, št. 12.

ših narodov v državi, ki se pojavlja v mirnih časih ni morda pomanjkanje pravega srčnega patriotizma, ampak le borba za narodno enakopravnost v preljudbi avstrijski domovini, skupni materi avstrijskih narodov.«¹ Takšno pisanje je izviralo tako iz resničnega ogorčenja nad umorom Ferdinanda, za katerega je veljalo mnenje, da je prijazen trialističnim jugoslovanskim načrtom, kakor tudi iz težnje zlomiti ost nemškemu šovinističnemu divjanju, kateremu so koroški Slovenci bili ob izbruhu vojne brez brambe izročeni. Kot znano, je na Koroškem prepoved političnega življenja in naglašanja narodnostnega problema spremljal val aretacij slovenskih političnih delavcev in sploh zavednih Slovencev vseh slojev. Delovati so smele samo gospodarske organizacije.

Mir je delil splošno prepričanje v hitro avstrijsko zmago. Na razne načine je bodril ljudstvo in utrjeval to vero v zmago. Politični članki so bili zelo redki, kajti cenzura je bila neusmiljena. Le tu in tam je objavljaj povzetke iz drugih časopisov poudarjajoč, da so bili že cenzurirani in na ta način se je včasih izognil domačemu cenzorju. Stalno je spremljal in obširno objavljaj vojaška dejanja Slovencev, njihova odlikovanja in sploh vojaški prispevek Jugoslovancev. S tem je hotel dokumentarno podkrepiti bodoče slovenske zahteve po zmagovito končani vojni: »Ves slovenski narod je prešinjjen od prepričanja, da za to svojo vzorno zadržanje in velike žrtve ne bo izključen od plačila, ki ga bodo deležni drugi narodi naše monarhije.«²

Zanimivo je, da je v začetku leta 1915 s celostranskim poročilom o zasedanju ruske Dume, katerega je cenzor najbrž spregledal, svojim bralcem povedal tudi drugo plat zvona o vojni. Navajajoč brez komentarja dobesedne citate iz govorov predsednika Rodzianka in zunanjega ministra Sazonova, je prišel **Mir** pač v popolno nasprotje z vladajočo avstroogrsko vojno propagando. Tu je bila podana teza Antante o avstrijsko-nemški vojni krivdi, tu je bilo govora o politični trdnosti Antante, o nadaljevanju vojne vse dokler centralne sile ne bodo sprejele diktiranih mirovnih pogojev itd.³

Mir je izkoriščal tudi vsako možnost, da kljub prepovedi in cenzuri poudari slovenske narodne zahteve na Koroškem.⁴ Ob vstopu Italije v vojno je zavračal italijanske aspiracije po slovenskem in hrvaškem ozemlju. Zaradi vojne z Italijo se je **Mir** s št. 44 preselil iz Ljubljane zopet v Celovec v Mohorjevo tiskarno. V začetku leta 1917 se pojavlja večje število članikov, ki na razne načine opozarjajo na problem svobodnega razvoja malih narodov in tudi Slovencev, še striktno v okviru monarhije. V marcu 1917 pa ob adresnem predlogu Starčevičeve stranke prvič javno izreče dvomljivost bodočnosti avstroogrške monarhije: »Prihaja čas, ko se bo odločila usoda monarhije. Odločila jo bo pot, ki jo nastopi notranja politika... Odločilne važnosti za bodočnost države bo politična in kulturna bodočnost Slovencev in Hrvatov.«⁵

¹ **Mir**, 1. avgust 1914, št. 30.

² **Mir**, 23. julij 1915, št. 51.

³ **Mir**, 2. februar 1915, št. 15.

⁴ **Mir**, 16. marec 1915, št. 22 in 12. januar 1917, št. 2.

⁵ **Mir**, 16. marec 1917, št. 11.

Z vsemi silami je **Mir** podprl majniško deklaracijo in deklaracijskemu gibanju odprl posebno rubriko. Julija 1917 je objavil prvi članek, ki spet brez ovinkov ugotavlja neenakopravni položaj koroških Slovencev v šoli, uradu in sodišču.⁶

Mir je odigral vidno vlogo v boju znotraj SLS proti dr. Šusteršiču. Urednik Smodej je tudi osebno obveščal škofa Jegliča o vsem, kar je govorilo proti Šusteršiču in pripomogel k Jegličevemu nastopu proti letemu.⁷

Konec leta 1917 je imela Mohorjeva tiskarna samo še dva stavca, zato je moral **Mir** skrajšati svoj obseg. Tudi to je bila diskriminacija nasproti Slovincem, kajti druge privatne tiskarne v Celovcu so bile v boljšem položaju.⁸

Dne 5. novembra 1918 je posebna izdaja **Mira** naznanila imenovanje slovenske narodne vlade, hkrati pa imenovanje urednika Franca Smodeja za vladnega komisarja za Koroško. **Mir** je v tem času odločno stal na stališču narodne enotnosti v boju za združenje slovenske Koroške z Jugoslavijo. V prvem času se je vdajal varljivim upom, da bo to stvar lahko rešiti.

Vprašanje jugoslovenske meje na Koroškem je **Mir** večkrat obravnaval, očitno računajoč na skorajšnjo jugoslovansko zasedbo. Toda ko jugoslovanske vojske ni hotelo biti, se **Mir** proti koncu decembra otrese utvar o lahkoti reševanja mejnega vprašanja. V obširnem dopisu iz Št. Jakoba, objavljenem na uvodnem mestu z naslovom »Žalostne razmere na Koroškem«, govori o poraznem vplivu nemškega nasilja, ki ga občutijo koroški Slovenci. »Z navdušenjem smo pozdravili svobodo, pričakujoč v kratkem pomoči. Toda kakšno razočaranje! Zopet so nas pustili na cedilu. V polpreteklem času so odločilni narodni krogi ravnali z nami koroškimi Slovenci kot mačeha s pastorko... Ali se še ni končala ona žalostna doba? Ali nas še vedno ločijo Karavanke? Zato se slovensko ljudstvo z nezaupanjem in bojaznijo ozira v prihodnost. Mnogi so popolnoma obupali in govorijo, da bi rajši šli pod Nemca, da bo vsaj enkrat mir, ker ni od nikoder pomoči. Slovensko ljudstvo koroško je vsled dolgaletnega pritiska od strani Nemcev in vsled zanemarjanja od bivših narodnih voditeljev nezaupljivo in veruje samo onemu, ki v resnici kaj stori in rešiti ga more le takojšnja in izdatna vojaška pomoč, da vidi narod slovensko moč in da se končno uredijo neredne razmere v deželi. Samo z obešanjem trobojnice in kokardami je še premalo narejenega. Vsako odlašanje bo pa razmere le še poslabšalo...« Dopis hkrati obsoja, da se z Nemci sklepajo pogodbe o demarkacijski črti brez vednosti koroškega slovenskega ljudstva in na koncu vzklika: »Braniti se ne moremo; narodne straže smo ustanovili kot se je ukazalo, dajte nam še puške in patrone!«⁹ Uredništvo je dopis opremilo s pripombo: »Ta obupni klic naj bi bral oni gospod, ki se norčuje in pravi, da cela Koroška ni vredna enega našega fanta. Preti poguba tisočem in deset tisočem naših ljudi na Koroškem. Zganite se! Vsako odlašanje je zločin!« To **Mirovo** opozorilo, kateremu se je pridružilo še več podobnih, ni rodilo pravočasnega uspeha, saj je Korošec še 16. januarja 1919 na zborovanju VLS v Ljubljani

⁶ **Mir**, 27. julij 1917, št. 30.

⁷ F. Erjavec, o. c. str. 308.

⁸ **Mir**, 28. december 1917, št. 52.

⁹ **Mir**, 24. december 1918, št. 52.

trdil, da Jugoslaviji glede mej na Koroškem nihče ne bo delal težav in da je zato jasno, da Nemci zastonj prelivajo slovensko in svojo kri na Koroškem in Štajerskem. Jugoslovanska vojska je zasedla Koroško šele junija 1919, ko je bilo že prepozno.

Novembra 1918 je **Mir** poročal o »boljševiških« neredih v Prevaljah, Guštanju, Mežici, Črni, zahteval, da je v teh krajih treba napraviti korenito red in obžaloval, da celovški »Wehrausschuss«, ki se je polastil vsega orožja, za slovenske kraje to orožje zadržuje, »ko takorekoč v naših krajih gori...«¹⁰ Iz tega poročila je videti, da je bila **Miru** akcija delavstva Mežiške doline najnevarnejši sovražnik, proti kateremu bi bil pripravljen sprejeti tudi nemško orožje.

Družbena ureditev SHS je **Miru** kar odgovarjala. Decembra 1918 je objavljajl navdušene članke o Jugoslaviji z ustavo, »ki bo v vsem prošinjena prave demokracije«, z vladarjem »pravim junakom, ki je iz kmetške junaške domače srbske rodbine ter vzoren demokrat.«¹¹

Mir je ostro obsodil postopke jugoslovanske vojske v Mariboru med nemškimi demonstracijami in v zvezi s tem tudi ravnanje jugoslovanskih oblasti na Koroškem: »Obžalujemo vsako nedolžno kri... Meja med nami in Nemci se bo napravila v mirovnih pogojih, sosedje pa si bomo še pozneje ostali... še nikjer ni črno na belem zapisano, da pridemo vsi, še k Jugoslaviji, vsaj dozda bi bilo, na Koroškem lahko marsikaj izostalo; Nemci so se proti nam zdražili kakor sršeni, katerih se ne moremo ogniti... Zato hočemo pogajanj in ne klanja, hočemo delo in kruha, siti pa smo vojske in lakote.«¹² Ta očitek je bil pač izraz razočaranja nad dejstvom, da jugoslovanske oblasti niso bile voljne z oboroženo silo zasesti Koroško in zagotoviti mir, hkrati pa so s svojimi postopki vzbujale še hujše sovraštvo in reakcijo Nemcev.

Ko se je pojavilo vprašanje plebiscita na Koroškem, je **Mir** tako rešitev sprva odločno zavračal, ne samo zaradi tega, ker je vedel za porazni vpliv, ki ga je na Korošce imelo dejstvo, da jugoslovanska vojska ni zasedla dežele, ampak tudi ker je poznal dejanski položaj glede nacionalne zavednosti koroških Slovencev.¹³ **Mir** se tudi pozneje ni sprijaznil z mislijo na plebiscit, razen, če se ne bi izvedel šele po daljši dobi jugoslovanske uprave.¹⁴ Šele poleti 1919, ko je Brejc prinesel iz Pariza podrobnosti o plebiscitnih določbah, je tudi **Mir** izrazil mnenje, da se mora plebiscit končati ugodno za Jugoslavijo. Od tedaj se je ves posvetil plebiscitni agitaciji, kar mu je seveda onemogočalo, da bi še naprej opozarjal na problematičnost plebiscita. Kljub temu mu je bilo videti, da v resnici za plebiscit ni bil ogret, izkoriščal je vsako priložnost za opozarjanje na možnost rešitve brez plebiscita. Tako aprila 1920¹⁵ kakor tudi še avgusta 1920, ko je poročal o tajni anketi v celovškem občinskem svetu o možnosti sporazuma o meji na Dravi brez plebiscita.¹⁶

¹⁰ **Mir**, 9. november 1918, št. 45.

¹¹ **Mir**, 20. december 1918, št. 51.

¹² **Mir**, 31. januar 1919, št. 5.

¹³ **Mir**, 14. februar 1919, št. 7.

¹⁴ **Mir**, 19. junij 1919, št. 17.

¹⁵ **Mir**, 19. april 1920, št. 14.

V obeh predplebiscitnih letih sta **Mir** in njegovo uredništvo preživela burne dogodke. Zadnja številka, ki je bila razposlana po pošti, je bila št. 12 letnika 1919. Naslednjo številko je pošta vrnila upravi, ker je poštno ravnanje ustavilo razpošiljanje **Mira** po pošti. Ljudje so poslej sami prihajali po **Mir** v tiskarno. Ko je deželna vlada to izvedela, je **Mir** uradno popolnoma prepovedala. Zadnja številka **Mira**, 16., je izšla 18. aprila 1919. Po nemški ofenzivi so nemške oblasti 30. aprila 1919 uradno zaprle in zapečatile Mohorjevo tiskarno, samo knjigovoznica je še nekaj dni delala, ker so sprva nanjo pozabili. Nato so Mohorjevo tiskarno rekvirirali za Volkswehr, okupacija tiskarne je trajala skoraj tri tedne.¹⁷ **Mir** je začel znova izhajati šele po jugoslovanski zasedbi Celovca, 19. junija 1919. Izhajanje v Celovcu pa ni več dolgo trajalo. Ob umiku jugoslovanske vojske iz Celovca se je morala preseliti tudi Mohorjeva tiskarna in z njo **Mir**, ki je zadnjič izšel v Celovcu 26. julija 1919. Prva številka datirana na Prevaljah in tiskana v tiskarni sv. Cirila v Mariboru, je izšla šele 23. avgusta 1919. **Mir** se je tiskal v Mariboru do vključno številke 33. dne 11. oktobra 1919, nato je za dva meseca prenehal izhajati zaradi stavke jugoslovanskih tiskarskih delavcev. Prva številka po stavki in obenem prva v novo urejeni Mohorjevi tiskarni na Prevaljah je bila št. 34 dne 12. decembra 1919. Od tedaj pa do konca je **Mir** redno izhajal na Prevaljah

Do zadnjega dne pred plebiscitom je **Mir** vzpodbujal koroške Slovence in jih vneljal za Jugoslavijo. Prva številka po plebiscitu je izšla 18. oktobra 1920. Objavila je razglas Narodnega sveta za Koroško, ki hrabri Slovence, naj se ne boje nemškega maščevanja. **Mir** je tedaj pozival Slovence naj ne izgubljajo glave, naj ostanejo na domači zemlji: »Najslabše bi bilo, če bi sedaj naši kmetje prodali za slab avstrijski denar kmetije in posestva. Ne proč! Okrepimo zopet organizacijo... O koroškem plebiscitu še ni izgovorjena zadnja beseda.«¹⁸ Tudi v naslednji številki je bodril Slovence: »Ne obupajmo! Nikdo ne ve, kdo bo pisal prihodnjo stran zgodovine. Le eno je gotovo, da je Nemci ne bodo pisali... S plebiscitom še ni umrla praviča... Pretrpeli bomo tudi teh par let v skrahirani Avstriji, ko imamo za seboj čez tisoč let nemškega gospodstva.«¹⁹ Zadnja številka, 68., dne 30. oktobra 1920 je objavila na uvodnem mestu resolucijo z zborovanja vseh slovenskih političnih strank v Mariboru, ki je zahtevala od velesil, naj ne priznavajo potvorjenega plebiscita in ki je proglasila vsedrjavno politično fronto za odrešenje Koroške. Na isti strani pa je izšlo tudi suho »Vladno pojasnilo o Koroški«, kjer je med drugim rečeno: »Priznanje plebiscita, izvršenega na podlagi člena 50 St. Germainске mirovne pogodbe, je naša dolžnost, ker to zahteva čast podpisa, ki je bil izvršen na tej pogodbi.«

S tem je prišel **Miru** konec.

¹⁶ **Mir**, 28. avgust 1920, št. 46.

¹⁷ **Mir**, 19. junij 1919, št. 17.

¹⁸ **Mir**, 18. oktober 1920, št. 66.

¹⁹ **Mir**, 23. oktober 1920, št. 67.